حلیہ کتاب اسرار غفلت اور وجہ تواتر دوبارہ چھاپنے کی از طبع

اولاً اس کتاب اسرار غفلت کو واسطے انتباہ اور بیدار کرنی خفتگان عالم غفلت کے سنہ ۱۸۹۰ عیسوی مین چھاپ دیا تھا
جو ایسے مضمون کی تمام بنی آدم بندگان خدا کو روز ازل سے جویا اور آرزومند و محتاج الیہ تھا لہذا صدہا نسخہ
مطبوعہ اس کتاب کے فوراً مطبع سے نکلتے ہوئے ہاتھون ہاتھ دست بدست بیع ہو گئی اس سبب سے جو اکثر بندگان خدا کو
اسکے مضامین سے آگاہی ہوئی پھر کون ایسا نوع بشر ہے جسکو ایسے مضامین کی جویائی اور خواہش اور تمنا دل سے نہ ہو
سواے وہ دل نہین کہ جسکو غم و لسان نہ ہو وہ آدمی نہین جسے عشق تبیان نہین لہذا تمام بندگان خدا کا ہجوم اور
تقاضا تحریراً اور تقریراً بتمنا طلب اس کتاب کے حد و نہایت سے زیادہ گذرا خصوصاً صاحبدلان با معنی کی تمنا اور
طلب باصرار تمام سبب طبع مکرر کی زیادہ تر ہوئی اس نظر سے اہل مطبع کو طبع کرنا گزیر ہوئی کہ وہ یکبار اسے دوبارہ چھاپ کر
دکھلاوے اسی آہ کی ہمت مردانہ دکھلاوے پس اس کتاب غیبی کا مضمون یہ ہے کہ سب احوال عالم غیب کا بمعاملہ شہادت مین
آنکھون سے دکھلا دیا بعد خالی کرنے اس قالب عنصری کی جسکا نام موت رکھا ہے جو کچھ کہ اس روح انسانی پر گذرتا ہے سو وہ
اسی زندگی دنیا مین بچشم ظاہر دکھلا دیا کہ اسی استدراک حال کی سب بندگان خدا جویا ہین پس اسکی صورت بختصر طور پر کرنا یہ ہے
سیہ ہے کہ ہر فرد بشر کے دو روحین ہین ایک روح حیوانی کہ مدبر بدن کی ہے اسکا نام اصطلاح اطباء مین طبیعت ہے کہ
پس اصلاح اور تدبیر بدن کی غذا کا ہضم کرنا اور سبب اسکے تمام اعضا بدن کو پہونچانا اور فضلات کو دفع کرنا
اور مرض کو دفع کرنا اور حفظ اور بقا اس قالب عنصری کی اسی روح حیوانی سے تعلق ہے اور یہہ روح حیوانی غیر حس
ذی روح متحرک بالارادہ کیواسطے مسلم ہے پس یہہ روح بحکم روح الارواح تدبیر بدن کی ہاتھ کھینچ لیتی ہے اسیکا نام موت
پس اس روح حیوانی کی بقا اسی جسم خاکی تک ہے دوسری روح انسانی ہے کہ عقل و فہم و فراست و ادراک و شعور
اور ذہن و حافظہ و بصیرت و سمع و بصر او سبب جو کچھ ہے اسی روح انسانی سے تعلق رکھتی ہین اور اسکو فنا نہین
کہ ازلی اور ابدی ہے اسکو کچھ تدبیر بدن سے تعلق نہین اور نہ اسکی نہ ہونے سے زندگی اور بقا قالب عنصری مین فرق
نہین آتا جیسا کہ کسی آدمی کی عقل و فہم و فراست و ادراک و شعور و ذہن و حافظہ و سمع و بصر کچھ نہ رہے مگر زندہ رہ سکتا ہے

جیسے کہ سب حیوانات اور سب اجسام متحرک بالارادہ زندہ ہیں مگر اسکی نظیر حالت خواب مین ہے شخص انکو سوتے دیکھتا ہے
کہ ایک شخص با آرام تمام خوش و خرم پلنگ مین لیٹا سوتا ہے اور روح حیوانی طبعیت مدبرہ بدن بخوبی تمام ہضم طعام
او تدبیر بدن کر رہی ہے اور سب حواس خمسہ اور عقل و فہم و فراست و ادراک سب ساتھ روح انسانی کے طرح طرح کے
خوابون مین دراز دور و سیر مین ہفت اقلیم کی کر رہی ہے اور اس روح حیوانی مدبرہ بدن سے جدا ہے پس ایسے ہی روح انسانی
ازلی اور ابدی ہے اسکو فنا نہیں ہے اور سب حواس خمسہ اور عقل و فہم و ادراک ایسی روح انسانی سے متعلق و ہمراہ ہے
اور بعد جدا ہونے قالب عنصری سے جسکا نام موت ہے اسکو فنا نہین ہے سب حواس خمسہ اور عقل و شعور و فہم و ادراک اسکے ساتھ
ہر وقت موجود ہے جیسے خواب مین روح حیوانی سے جدا ہے اور سب حواس خمسہ اسکے ہمراہ ہین بہر طرح کی خوابون کو دیکھتا ہے
اور بعد بیداری کے وہ سب خواب مین یاد ہین پس انہی نور روحون کے سوا ایک لطیفہ روح رحمانی کا خاص اسکے
ذات انسان کی جدا ہے کہ نفخت فیہ من روحی مخصوص ہے اسواسطے حضرت ابو البشر کو انسان
اسی روح سے ہے اور یہی روح مسجود ملائک ہے کہ وہ گر نبودی ذات حق اندر وجود آب و گل را کی ملک کردے
سجود وہ اسکی شرح دراز ہے کتاب معرفۃ الروح مین بقدر حصہ مولف کے مرقوم ہے اسی روح سے جو ہر فرد بشر کو
نصیبہ عنایت ہوا اسکی یہ خبر ہے کہ ثم سواہ ونفخ فیہ من روحہ الی آخرہ جزو ۲۱ سورہ
سجدہ رکوع ۱۴ پس اس روح رحمانی سے ہر فرد بشر کو نصیبہ برابر نہیں بلکہ بقدر حال ہے کہ اللہ فرماتا ہے یلقی الروح
من امرہ علی من یشاء من عبادہ الی آخرہ جزو ۲۴ رکوع ۶ پس وہ روح انسانی جسکو
فنا نہیں ہے سب عقل و شعور اور حواس خمسہ اسکی ہمراہ ہین اور اسکے واسطے سب ثواب و عذاب و حساب و کتاب اور
دوزخ اور بہشت و وعدہ اور وعید ہے پس اسکا حال بعد جدا ہونے قالب عنصری کے کم کسی نے لکھا ہے اور جو لکھا ہے اس اغلاق
کی ساتھہ عبارات عربی مین لکھا ہے کہ فہم و ادراک اسکا ہر فرد بشر کم استعداد کو دشوار ہے اور اس کتاب اسرار غفلت
مین اس طرح بی سے بیان کیا ہے کہ بے تکلف ہر فرد بشر کی سمجھہ مین آ سکتا ہے بلکہ انکو لینے کے ذکر لکھا دیا
کہ لطف اسکا ملاحظہ کتاب سے تعلق رکھتا ہے اس سبب سے یہ کتاب مقبول دلہا فانظر کیف کان

بسم الله الرحمن الرحیم

سبحانك لا علم لنا إلا ما علمتنا إنك أنت العليم الحكيم

خدا در انتظار حمد ما نیست
محمد حامد حمد خدا بس
محمد از تو میخواهم خدا را
سخن از حاجت افزون‌تر فضولیست
طپیدن واری از دل مینگارم
دگر از هر چه گویم اتفاقیست

محمد چشم بر راه ثنا نیست
ثنا جائی اگر باید بیان کرد
الهی از تو حب مصطفی را
ز تحریرم غرض عرض هنر نیست
اصول از قصص بیدل می‌نگارم
خیال آن ترائی هم ندارم

خدا مدح آفرین مصطفی بس
به بیتی هم قناعت می‌توان کرد
وگر لب وا کنم ظهر فضولیست
دماغ را ازین بوها خبر نیست
همین جمعن گر سیم در بزم ساقیست
دماغ قصه خوانی هم ندارم

آمدیم بر جان سخن خود ظاهر و تمام عالم و عالمیان را برین اتفاق است که اینهمه عالم شهادت که عبارت از عالم ناسوت است با همه مشاهدات چشم ظاهر همه عالم خواب است و اینهمه رویت معاینه رای العین چون رویا خوابیاست همین که چشم گشاد هیچ نبود و مقابله این عالم غیبت است آنهمه عالم بیداریست همین که چشم بند شد لذت این عالم خواب هیچ نبود پس هر چند ارباب معنی را برین اتفاق

عقیدهٔ راسخ است الا صورتهای غفلت این عالم خواب و بیداری و هوشیاریهای العالم غیب
نه بجز عقیدهٔ قلبی صاحبدلان بچشم بصیرت کشف وا نموده اند هر که دانست و دید از دل بجا نه سپاس گفت
وانچه گاهی در عالم بیخودی از زبان کسی بلا اراده بر آمد چون کسی نفهمید شطحیات و فقرا نامش نهادند
که مفهومش فهم باذنی و انا الحق از همین مقام خبر میدهد که بسبب خلاف شریعت ظاهر درین عالم شهادت
نوبت بقتل و انسلاخ رسید چون قادر علی الاطلاق کاتب قدرت هر شی را بر وقت خاص مکتوب
کرده است که کل امر مرهون باوقاتها ازینجاست که ظهور و اعلان و نشانهای اینهمه اسرار غفلت
این عالم شهادت و هوشیاریهای العالم غیب درین زمانه همین امداد جناب مستطاب معلی الالقاب
کاشف غوامض اسرار الهی مورد فیوض نامتناهی واقف رموز عالم معنی در عالم صورت رئیس اعظم
ملک صورت جناب سید علی اصغر یا ... صاحب بهادر دام اقباله و ظلاله مقدر و موقت بود که لا
یجلیها لوقتها الا هو که در وقتی که بحسب اتفاق بطریق سیر و سیاحت جناب مستطاب میان او ... صاحب
سیاح رفیق و مصاحب مقرب خاص الخاص راگذر بدیار لکهنو افتاد این رساله بملاحظهٔ ایشان
در آمد و بایمای جناب ایشان بحکم فیض عام چنین مختصر بنا بر انتباه خفته دلان عالم غفلت این رسالهٔ اسرار غفلت
از ناطقه بجامه و از خامه بر سنگ مطبع چون نقش کالحجر انطباع می پذیرد انه لقول فصل و ماهو بالهزل

بسم الله الرحمن الرحیم

سبحان الله چه کردگاری حکیمی و قادری که بنای این کارخانهٔ عالم ناسوت را بر غفلت نهاد و ثبات و
بقای این عالم نیز بر غفلت است پس انچه صورتهای غفلت درین عالم و اسرار غفلت و حکمتها و مصلحتهای
الهی درین غفلت بر خاطر ظهیر پاک گرامی وارد شد آنرا بر خاطر هوشیاران بیدار دل حالی میکنند
بلکه برای العین بچشم ظاهر معاینه می آرد و اندکی گوش دل و چشم بصیرت در کار است که تا ...

این رساله اسرار غفلت اسم با مسمی اولی ترنمود پیداست در هر کاری که اندک هم غفلت آدمی باید
بر هم میخورد و بخلاف کارهای اینعالم غفلت که از هوشیاری بر هم میخورند تا اینکه هوشیاران بیدار دل هم
بر رعایت حفظ و بقای اینعالم غفلت با همه هوشیاریها ناگزیر بغفلت بسر برده اند که گفته اند ع کار جهان
که نظامش بغفلت است ** هشیار زیستن نه بآئین حکمت است ** و هر که در ابتدای حال اندکی هم هشیاری
بکار برد و هرگاه چیزی فهمید تنها ذات خود را از صحبت و معاشرت غافلان عالم بکوه و بیابان بدر برد
تا مثل افلاطون و لقمان حکیم و دیگر حکمای الهی یا مثل حضرت اویس قرنی و بهلول دانا
تنها کالبد خود را ازین موج بسلامت برد و اگر درین کوچه های غفلت افتاد تا مثل سرمد و منصور
حلاج و شمس تبریز خود را و هم غافلان اینعالم غفلت را مبتلا کرد چنانچه از حکایات ایشان خود ظاهر است
اکنون سخن درین باقی ماند که اول صورتهای غفلت اینعالم غفلت بدیده ظاهر بنمائیم تا دیده شود که
هزار گونه حکمتها و مصلحتها و خوبیها که درین پردهٔ غفلت مستتر اند ملاحظه کردنی است که بر دلها کار
میکند ع غفلت بجهان اگر نمی بود ** از عمر دمی بسر نمی شد ** پس اول صورتهای کمال غفلت
ملاحظه کرده شود که سخن امروز و فردا یاد نمی ماند اکثر اراده ها میکنیم که فردا این کار ضرور خواهیم کرد
باز چون فردا آید فراموش میکنیم و هر چند فکر و غور میکنیم که دیروز کدام کار را برای امروز گذاشته بودیم
هرگز باراده خود و قصد خود بیاد نمی آید و بر وقت دیگر بلا اراده یاد می آید یا اینکه شعری که خود گفته ام
و خوب یاد دارم یا نام کسی از احباب که بواقعی میشناسم و یاد دارم مگر بعض اوقات هر چند فکر و غور میکنم
آن شعر و نام در دل است مگر باراده خود بیاد نمی آید که بزبان آرم و بر وقت دیگر خود بخود بلا اراده بیاد
می آید حتی که اوراد و وظایف که هر روز بلا ناغه ورد زبان بوده اند بعض اوقات چنان ذهول ازهم
میشود که بدون دیدن کتاب هرگز یاد نمی آید یا اینکه بعض حفاظ کامل مستحضر را در عین سورهٔ فاتحه چنان
ذهول واقع شده است که اگر لقمه از مقتدی نرسد نماز فاسد شود پس از چون ذهول شتی یکی

اسیر غفلت

کمال غفلت ثابت است دوم مشاهده می آید که همه حرکات و سکون تمام اعضا باختیار
و ارادهٔ دل است که فرمانفرمای اقالیم بدن همین حضرت دل را نوشته اند مگر حضرت دل
باختیار خود نبوده اند و بقصد و اختیار خود کاری نتوانند کرد بلکه باختیار دیگری بوده اند که
مقلب القلوب شان اوست مفهوم معنی وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ کنایه از همین مقام است که پیغمبر
قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ زیرا که اگر دل باختیار خود بودی
تا هر وقت و هر حال امر فراموش شده را باراده و قصد خود یاد میتوانست کرد چنانکه از دیگر اعضا
باراده و اختیار خود بی تکلف کارها میگیرد وَإِذْ لَيْسَ فَلَيْسَ علیهذا در مقام سهو و فراموشی
کار کردهٔ خود را یاد نتواند کرد همچنان بقصد خود آنچه یاد دارد فراموش نتواند کرد و نیز نتواند که خیالی
و تصوریکه بر دل وارد شده است یا میشود آنرا باراده خود در دل آمدن ندهد از اینجاست که گاهی
در حالت و وقت خود چنین مضمون بر دل وارد شد که نظر بر مضمون است نه بر شاعری قافیه پیمائی

ع این خانهٔ دل جای تو باشد بیقین * کن خانهٔ خود صاف و در خانه گزین * کی خانه تواند که
کند خود را صاف * معذور بود خانهٔ بیچاره درین * آرایش خانه است در دست مکین *

لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي است مصداق برین * و از همین جا است که بمقام مناجات در حال
بی اختیاری دل بی اختیار از دل برآمد که بی اختیاری دل ازین پیداست ع از زبان
گفتن فقط کافیست گر ذکر خدا * طوطی گویا هزاران درجه نیکو تر زما * کاو مکلف نیست
لیکن من مکلف بوده ام * گرچه او من هم شدم لیکن بی تکلف شد مرا * در شمول دل هم اندر شرط
واجب اندرین * حکم قل لا املک لنفسی بود بر انبیا * چونکه حال انبیا باشد چنان با نفس خود لیکن
درین صورت کجا من دل کجا ذکرش کجا * هان مگر آنکس که دل در اختیارش بوده است * خود و هم توفیق
خود ساز داد انجمد خیرا * ایکه نفس سرکشم در اختیار بوده است * با تو میگویم شنیدی ای سمیع و بصیر

نیست بر دل اختیارم هیچ و نفسی فی یدیک خود بسوی خود بگردان خود بکن احسن عطا
گرچه بر اعضا بود فی الجمله دل را اختیار ۞ لیک بر دل اختیاری نیست اصلا مطلقا ۞ در قیام
در قعود و در رکوع و در سجود ۞ دل کند تحریک اعضا لیک کی دل کجا ۞ پس بحکم جاهدوا فینا
بقدر اختیار ۞ دل ز اعضا کار میگیرد تو دل را ره نما ۞ آنکه مقام دیگر شرح طلب است اندکی
ازین وادی در کتاب بصر الایمان بمقام معرفة الروح و معرفة النفس بقدر همه خود اجمالی [illegible]
سینه نامه بر آورده اند فلینظر ثمه اینجا که سخن از غفلت میرود پس [illegible] غفلت ولی [illegible]
دل که مذکور شد با متحان و مشاهده هر نفس بشر بوده است حاجت بزیاده شرح و بیان ندارد که
عیانست از نیم بالا باید دید که خلقت ارواح بالاتفاق از الست بربکم [illegible]
بالفی عام مگر هیچ نفس بشر را هیچگونه از حال خود یاد و خیال نبوده است که قبل از آمدن بقالب
انسانی در کدام عالم بودند و چه حال داشتند و چگونه میگذرانیدند همین شنیده اند که قبل از گشت
بشری در عالم دیگر بوده ام بر همین قدر مسمی تخمها میزند که ع با متحان کوی دلداریم ۞ الخ
اینکه محض حال مسموعی است اگر حال بودی زبان قال نیز شدی ع کان را که خبر شد
خبرش باز نیامد ۞ درین عالم غفلت از حکایات و معاملات و طرق شوارع آن کوی دلدار
کمتر یاد دارند که چگونه دران کوی دلدار بسر می بردند و چه رنگ و چه صورت و چه نقشه آن کوی
دلدار بود مکسی را درین بزم ساغر دهند ۞ که داروی بیهوشیش در دهند ۞ اگر رهروی
کاین زمین طی کنی ۞ نخست اسپ باز آمدن پی کنی ۞ همچو با خبر را اگر بیخبر داری و هوشیار
هم درهمین قالب انسانی زنده و هشتند تا اگر بکوه و بیابان خود را برند دیاری تنها خود را ابتلا مست
بر دو اگر درهمین ارباب غفلت مانند تا خود را و همه کارهای عالم غفلت و آداب شریعت را اینهمه
بدیوانگی متهم شد چنانکه بالا مذکور شد این مرتبه هوشیاری بس بلند افتاده است ۞ همچنین

خواستاری دوستان ۞ که سعدی خبر داد در بوستان ۞ گدایا سلے ز پادشاهی نفور
بدیا بامیدش اندر گدائی صبور ۞ الست از ازل همچنان شان بگوش ۞ بفریاد قالوا بلی
در خروش ۞ پس هر که درین عالم غفلت از آن عالم الست حرفی بیاد داند حالش اینست
که اگر نفره هم ماند درین عالم نماند چه دنیا چه عقبی چه حور و قصور ۞ سوی الله عین
محک شیخ نفوره ۞ این یادداشت ازلی که درین عالم غفلت باختیار خود نبوده است
رخ خیتا امید آسمانی نیست ۞ اینکه مقام بلند است درین عالم غفلت هیچ خبر ندارید
از زمانه ایام ولادت و رضاعت و تکلم یاد هیچ خبر و یاد نیست که چه حال داشته با خبر
است پس اینهمه اگر از غفلت نیست چیست **فانتبهوا ایها الغافلون** و غفلت
که از غفلت خود خبر نداریم و با وجود غفلتهای صریح خود را هوشیار میدانیم ازینهم بالاتر غفلت عالم
ملاحظه کردنی است که از ابتدای عالم و آدم تا اینهم آنچه انبیای رهنما و هادی برحق و کتب
هدایت آسمانی نازل شده اند همه برای انتباه و هدایت غافلان عالم بوده اند همه از اثر
غفلت و گمراهی چنان مجهول اند که **قتلهم الانبیاء بغیر حق** وارد است یعنی از غایت
غفلت انبیا را هم قتل ناحق کردند همچو غفلت عوام کالانعام را اعتبار نیست که **ختم الله علی
قلوبهم** را مصداق اند غفلت خواص ملاحظه کردنی است که یکی از انبیا علیهم السلام در اوقات
خاصه خود از خدا وعده گرفته بود که چند روز قبل مرگ مرا از قرب زمانه موت آگاهی بخشی تا از ادای
حقوق عباد و وصایای ضروری لواحق خود را فارغ کرده مستعد و آماده مرگ باشم که **وتواصوا بالحق
وتواصوا بالصبر** آمده است هرگاه هنگام اجل موقت قابض الارواح بر سر وقتش رسید از نظر
عذر بیان آمد که با وعده چنان بود وقتیکه ملک الموت همچو عذر و وعده به پیشگاه رب العزت وا شنود
بجواب ارشاد شد که از بنده ما بگو که وعده با تو همین بود که پیشتر بیش از مرگ تو ترا از قرب زمانه

موت آگاه و خبردار گردانیم مگر بنظر کمال غفلت تو هر روز هر دم و هر وقت بلکه هر ساعت ترا با این
تاکیدات و انتباه تو بیدار آگاه میکردیم با هم از غایت غفلت و بیخبری ها هنوز آگاه نشدی عرض
کرده که کی و کجا و چگونه مرا آگاه کرده ندا رسید که اول جوان و توانا و قوی بودی تا آنکه بپیری رسیدی
موی بدن که سیاه بود سفید شد سلک دندان تمام تر فرو ریخت رفته رفته ضعف راه یافت
و قوت رخصت و پیدا آمد پشت راست خم شد طاقت رفتار و گفتار نماند آن دل و حوصله و
اراده و طبیعت نماند و در سمع و بصر ضعف قوی تر شد پوست از گوشت جدا شده شکن در شکن پیدا
اشتها باقی نماند اینها همه مگر اخبار مرگ و علامات مرگ نبودند هنوز همچنان غافلی فاسمع و انتبه

که همین معامله با هر فرد بشر علی العموم در هر حال ظاهر و نمایانست محتاج بیان نبوده است
با اینهمه انتباهات نمایان مرتبه کمال غفلت را ملاحظه کردنی است که چه طول عمل و طول امل ها
که حسب حال خود در حالت خوبی اختیار از دل بر آمد که ایام طفلی بهزل و بازی و ترک ادب گذشت
عهد شباب در عهد عیش و طرب گذشته موی سیه سفید شد و غافلی هنوزه بیدار نشو که صبح پیدا است
شب گذشت چو کسی در خانه یا سرای فرود می آید اگر سهواً و استهزاء و در دلش شبه انداخته گفته شود
که در این خانه بیم دزدان و اگر زیانست تمام شب خوابش نمی آید و تا امکان هم از وقت آن خانه و سرای بیجا را
میگذارد و بخلاف این سرای فانی که خانه بر آب است فنای خود و خرابی و ویرانی این خانه و سرا
چه قدر یقین میدانند و می بینند باری بدولت همین غفلت این غفلت آباد و آباد است پس
خود ظاهر و صریح است که اگر اینهمه پرده های غفلت حجاب نبودی چگونه این خانه بر آب چنین
سرای فانی آبادی توانست ماند هر کس را در هر حال چهار فنا در پیش بلکه توام است
و انغضتاه که با همچنان غافل یکی فنای این عالم فانی یقینی دوم هنوز این عالم فانی هم
نیست گذرانی باقیست که فنا و مرگ خود بر آن تقدیم دارد سوم فنای خود هم بالفعل زنده و این

عالم فانی هم هنوز فنا نپذیرفته مگر از کسر و انکسار و انقلاب زمانه رو بروی چشم و زندگی خود تمام
جاه و حشم و دولت عارضی دنیوی زوال می پذیرد و در زندگی خود مال و دولت خود بدست دیگران
می بینند و باز انتباه نمی پذیرند که عبرت گاه انقلاب لکهنو یکی از نمونه آنست چنانچه هر که
مالی و طول املی دارد قطع نظر از دشمنان بیرونی و آفات بالائی همه ورثا و خویش و اقربا از طمع
متروکه دشمن جان و خواهان مرگ او میشوند هر کس قریب تر بعد او تر قریب تر هر دست دعا بجز
بچشم وراثت است با وجود خوف همچو دشمنان خانگی که جان و مال هر دم در معرض خطر است
مرتبه غفلت اینقدر غالب است که خدا تعالی میفرماید یحسب الانسان ان ماله اخلده
پس این همه شان غفلت است که با این همه انتباهات بدیهی و نصوص قرآنی تنبیه نمی پذیرد ار
این شان بخیل و دنی است که تنگی نان نفقه بر اهل و عیال هم دارد و خود هم نخورد و از همه
و نفقات و صدقات و زکوة دست کشیده بهزار دنائت جمع کرده تمام اهل و عیال واجب النفقه را
هم دشمن جان منتظر مرگ خود داشته بصد حسرت از دنیا میرود که مفهوم معنی این کلام سوره که
حسب حال همچو غافلان بخیل است ویل لکل همزة لمزة الذی جمع مالا و عدده
از ارباب دولت و مال عکس اینست یعنی صاحب جود و کرم با بیان نزدیک تقدیر و راست او در بین
غفلت نیست بلکه در کمال هوشیاری است پس در چنین عالم غفلت باین هوشیاری زیستن چندان
آسانی نیست پس این یکصورت هوشیاری درین عالم غفلت مخصوص برای اسخیا و حاکمان
عادل است نظیر همچو هوشیاران عالم غفلت جمیع اسخیای والاهمت عموماً و ذات والا صفات
ذی الجود و الکرم جناب مستغنی الالقاب عالیجاه میر غلام باباخان صاحب بهادر رئیس اعظم سورت
بالقابه و خطابه خصوصاً بوده است که محتاج بیان نیست ع آفتاب چه حاجت ستودن بضیا
که مشک خود ببوی خوش زبان مکشا بفرق عالمیان ظل او چو ظل هما بود که ظل خدا

هست نظامها ۞ و صورت ثانی همان است که بالا مذکور شد درین مقام هر کرا انتباه
شد و هوشیار گردید ازین عالم غفلت کناره گزید مثل لقمان حکیم که با همه درازی عمر که
هزار ساله میگویند درین سرای فانی چنان بسا فراغ بسر برد که گفته اند [illegible] و بیشتر لقمان
یکی کریچه تنگ ۞ چون کاه گاهی و پیشه [illegible] سوال کردی ۞
که این هم جاییست که دست و شهری ۞ با دل دردناک گریان [illegible] گفت هذا
لمن یموت کثیر ۞ ازینجا توان دانست که اگر بنا [illegible] عالم [illegible] غفلت شد و
و هر کس مثل لقمان هوشیار نیستی باری این کارخانه عالم غفلت که محض بیهوده است
غفلت آباد و جاییست کی و چگونه قایم ماندی و عجایب صنایع و بدایع قدرتهای
الهی چگونه ظاهر شدی هر کس از غایت هوشیاری مثل [illegible] نقش [illegible]
و دنیا کی و باغهای منتظر مرگ بسر می برد اینهمه نعمای جهان که [illegible] ایشان
است محض بیکار بیهوده همه کارخانه این عالم [illegible] توان انست
که اگر غفلت درین عالم نبودی ۞ بقای این جهان [illegible]
غفلات خود میبینی و نمایانست که حاجت به بیان ندارد لیکن عالم غفلت را عالم خواب
توان انست که در حالت خفتن غفلت لابدیست و بصورت صحیح تر است که انچه درین عالم
ظاهر ظاهر می بینند بعینه چنانست که خواب می بینند و خود ظاهر که در عالم خواب چه چها عجایب
بنظر می آیند همین که چشم کشاد هیچ نبود همچنان این خوابهای عالم غفلت که می بینیم
که چشم پوشند هیچ نیست چنانکه بیداری این عالم غفلت از چشم کشادن است همچنان بیداری
عالم هوشیاری از چشم بند شدن است که بجای خود گفته شده بخواب غفلت و باز
بسر بردم همه عمر ۞ چو چشم بند شود آن زمان شوم بیدار ۞ بخبر تعابین حسرت و گریه خواهم کرد

دران زمان که رحمت سبحانی کشا یکبار و الا هم چنانکه تعبیرات خوابهای اینعالم غفلت هنگام
چشم گشادن می بینند همچنان تعبیرات این عالم خواب بعد چشم بند شدن درانعالم می یابند که
ثواب و عذاب نام آنست و نوعیکه خوابهای اینعالم اکثر پریشان میباشند که هیچ تعبیر ندارند
بلکه بعد بیداری بخوبی یاد هم نمی باشند همچنان عمریکه درین عالم رایگان و بیکار گذشته که نه بخیر گذشته و نه بشر
لا یعنی و هیچ گناه و شرعی بر نداشته اند و کار حسنات و ثواب نکرده اند تعبیر خوابهای پریشان
درانعالم بجز حسرت و افسوس هیچ نیست که ثواب و عذاب میان هر دو است و هر که
درینعالم غفلت لباس راست رو و صلاح و تقوی و خوش معاملگی باشد مثل خواب صدق مصدق
بسر می برد تعبیر خوابهایش درانعالم مانند خوابهای راست اینعالم است که آنچه در خواب
از راحت و حسنات دید همان تعبیر آن راست براست درانعالم بعد بیداری یافت که خود
راست محتاج تاویل و تعبیر نمی باشد که مفهوم معنی آیه کریمه اینمقام خبر میدهد لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ
رَسُوْلَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ الی آخره و آخر کار هر گاه که چشم ظاهر او بند شد درانعالم بیدار
رفته بیدار شد تعبیر آنچه خوابهای راست درانعالم نیز راست براست یافت چنانکه خوابهای
راست کرداران راست گفتاران راست معامله درینعالم راست براست بعینه واقع واقع میباشند
و محتاج تعبیر نمی باشند همچنان درانعالم نیز تعبیرات خوابهای اینعالم از اجر و ثوابات اخروی
راست براست می یابند که هر گونه اجر و ثواب جنت حاصل میکنند فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ
اینکه حال خوابها و تعبیرات راست بازان در هر دو جهان چنانست و بعکس با عکس مثلاً
درینعالم کسی بخواب بیند که زر و مال و خزانه بسیار فراهم کرده است بعد بیدار شدن هیچ نیست
که زر و مال در دست خود بیند بجز حسرت هیچ نخواهد دید پس همین حال تمام جاه و حشم و مال و منال
اینعالم خواب است که بعد بیدار شدن درانعالم بیدار بجز حسرت و ملامت هیچ در دست نخواهد بود

واگر درین دنیا چنان بخواب بیند که مال بسیار بفقرا و مساکین خیرات و انفاق میکند البته بعد بیداری
همچنان تعبیر خوابیکه از حصول مال و نعمت در دنیا متیقن و حق خوابش است هست پس همچنانست که
در ینعالم خواب آنچه از خیرات و حسنات و انفاق میکند تعبیرش در انعالم بیداری ده چند زیاده تر در انعام
مسلم و مؤکد و متیقن و منصوص هست فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا آمده است نظیر اینهم ذات
مستغنی الصفات نواب صدر الصدور آویزه گوش دوران و سرمه چشم نزدیکان است فقط
تمهید نعت احمدی در ضمن همین مضامین عالم غفلت شان نزول کلام الله
پس برعایت انتظام چنین عالم غفلت چنان قانونی درکار است که جانب خیر و شر و ابقاء و اجراء کار
اینهمه کاروبار عالم غفلت و اینهمه طول امل که ظاهر است هم بدستور بیان جاری باشد
و هیچگونه درین کمی و نقصان و قصوری راه نیابد و جانب آخرت هم که عالم بیداریست از روی شرع وقت
که خیر و شر تعبیرات اینهمه خوابهای اینعالم خواب همان عالم بیداریست پس آن قانون را
که کلام عالم آفرین است قرآن نام هست و در لوح محفوظ هست بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ
فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ شان اوست و آن نام قانون را شریعت نام است که شَرَعَ لَکُمْ مِّنَ الدِّيْنِ بیان
از انست و همه اجرای همه احکام شخصی بچنان صفات درکار است که رعایت هر دو جانب بیداری
داشته باشد تا کارهای اینعالم خواب تعبیرات نیکو در انعالم بیداری در یابد اینجا است که هم
احکام داد و ستد و خرید و فروخت و نکاح و طلاق و حدود و قصاص و حقوق عباد و حقوق والدین
و قطع و فصل مقدمات و جمیع کارهای اینعالم برعایت هر دو عالم ترتیب تمام در ان قانون محکم
مندرج اند و کسانیکه حسب احکام همین قانون بکاروبار اینعالم تجارت و خرید و فروخت و داد و ستد
و غیره مشغول معاملات مصروف اند و دست بکار و دل بکارساز دارند صفت حال شان است
که لَا تُلْهِيْهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ الخ پس کارفرمای چنین قانون جامع اگر کسی

از قبیل همچو هوشیاران بودی که در صفت لقمان حکیم و غیرهم گذشت تا بجان رعایت یک عالم
بیداری ملحوظ میداشت در بصورت اینهمه کارخانهٔ عالم غفلت که کنت کنزاً مخفیاً بیان
اینست بر همه هویدا این خود معلوم است که خلقت اینعالم برای معرفت الهی است که
احببت ان اعرف فخلقت الخلق عبارت ازینست اینجا که لفظ احببت آمده است و لفظ
شیء وارد فاقتضت که مناسب تر باینمقام بود آمده است این نکته بلند و شرح این
دراز که این مختصر متحمل تصریح آن نمی تواند و از اصل سخن دور کشیده که اینجا اصل سخن از بیان حکمت
عالم غفلت مراد است لاجرم باصل سخن می آیم که خلق عالم برای معرفت است ٭
کنت کنزاً دلیل این صفت است ٭ پس اگر جاری کننده این قانون جامع کسی از انبیا
همچو موحدین فنافی الله بود از اجرای همچو احکام چنین قانون که رعایت هر دو عالم در آن
چگونه صورت می بست که اینهمه عالم غفلت در نظر او باطل بنماید ٭ چه دنیا حقیقی چیزی مقصود
سوی الله یعنی کل شیء نفد ٭ چنانکه بالا گذشت پس از همچو هوشیاران که نقطهٔ گلچین از رنج
بر نمی برند و از براه رون غریق خبر ندارند انتظام چنین عالم غفلت و اجرای احکام همچو قانون
جامع چگونه صورت می بست ازینجاست که در احکام شرائع این قانون اعظم هیچ جا برای
ترک اینعالم غفلت حکم نیامده است بلکه حکم سواء الطریق همین است که در پرده همین غفلت
ظاهر هوشیاری باطن بسر باید برد صورت هوشیار باطن و غفلت ظاهر در اینعالم غفلت
بدین شرط منصوص و مامور به بوده است که میفرماید واذکر ربک فی نفسک تضرعاً
وخیفة ودون الجهر من القول بالغدو والاصال ولا تکن من الغافلین مراد اینست که
دست بکار و دل بیار باشد که از یاد او شمه هم محفوظ است چنانکه بالا ذکر رفت لیکن شرط
همین است که برعایت اینهمه کارهای عالم غفلت چنان بیدار و هوشیار باشد که در اینعالم بیداری

گروه اند با اینکه خود خالق عالم متاع غرور و لهو و لعب میفرماید و اموال دنیا را به لفظ فتنه
میفرماید و با همه عیوب نمایان همه خواب خیال چنان که مذکور شد و حبیب او نیز صلی الله
علیه وسلم تمام دنیا را ملعون و جیفه میفرماید پس خالق این تمام دنیا همان حکیم مطلق است
چنان حکیم چرا اینچنین معایب پیدا فرمود که خود عیوب این بلفظ لهو و لعب و فتنه بیان میفرماید
و با همه عیوب صریح فانی و بی ثبات هم بوده است که خواب و خیال و غفلت محض است پس
درین چه حکمت و چه نکته و چه سر الهی است از همچو حکیم مطلق چنین شی عیب محض بوجود آمد
یعنی چه که فعل چنان حکیم خالی از حکمت نباید بود باری درین چه حکمت بوده است لاجرم
اکنون توان دانست که سر این نکته بس باریک و لطیف و بس بلند و راز است درین
مجال مختصر بشرح این متوجه شدن از اصل مطلب که مراد از بیان اسرار غفلت است
دور افتادنست اگر در بیان معنی دنیا بمقامات متفرقه و اوقات مختلفه بقدر مساعدت وقت
از خامهٔ این سیه نامه بر آورده اند بقدر ضرورت مقامات در کتاب تطهیر الایمان و تطهیر الاسلام
و مفتاح الرزق و اسرار حکمت بشرح و بسط تمام ازین خامه بر آورده اند که البته دیدنی
و فهمیدنی است مگر چون اینجا هم سخن بدینجا کشید لاجرم بحکم ما لا یدرک کله لا یترک کله
بر بیان این نکته لطیف اکتفا میرود و چون خالی از لطف نمود لاجرم بصورت موزون
بهر نمط که بخاطر ریخت از ناطقه بخامه و از خامه بنامه سپرده می آید بالجمله نزدیکتر
باشد البته دیدنی و فهمیدنی است انه لقول فصل و ما هو بالهزل

بیان وجه شر محض بودن دنیا و حکمت الهی که درین مستتر است

دانی که خالق همه دنیا بود حکیم   فعل چنین حکیم نه خالی ز حکمت است   پس اینچه حکمت است که دنیا تمام تر
رنج و بلا و فتنه و آشوب آفت است   خود عیب این بلهو و لعب میکند حکیم   ملعون جیفه قول جناب رسالت است

زینگونه شر محض چرا ساخت آن حکیم   آخر درین چه نکته چه حکمت بجاست   یعنی برین بحسن ... دل خدا کنی

با اینهمه اگر گذاری قیامت است   با همچو علیها تو چرا میکنی قبول   با همچو شر محض چرا این محبت است

این محن آدم و همه ابنای دهر است   در محن و بلا و مصیبت چه حکمت است   چون این جهان بحکم خبیر محن است

بر محن دل نهادن من حماقت است   زان بی ثبات شد که گر از حمق دل نهی   از بی ثباتیش گذاری که عبرت است

چندی مساعدت هم اگر میکند بقهر   عجب و غرور و معصیت کبر و نخوت است   آدم چه لطف شد که تر از اول ...

پیک اجل بجبر بستاند چه حسرت است   این نیز کم است که در عین زندگی   اکثر بباد رفته و جان در مخافت است

در رفتنش تحسر و در حال بودنش   هر لحظه خوف سرقه و تاراج و غارت است   زین جمله نیز قطع نظر خویش و اقربا

هر یک بفکر کشتن تو در عداوت است   هر کس قریب تر بعداوت قریب تر   دست و عمامه گر بچشم وراثت است

در بودن و نبودن در موت و زندگی   خالی به هیچ حال نه این از قباحت است   چون زین بلا نجات نباشد بهیچ نوع

لیکن بطریق که نا مشروع قباحت است   زان بیشتر که او بگذارد تو خود بگذار   ورنه جواب کم شمر گوارا چه حجت است

یک راغ حسرت نبدل برنت نهرا تکونوا حاجتا هم از روی عبارت است   او خود ترا گذاشت چه بگذاشتی تو را

این بگذشتنیست بحقیقت نصیحت است   ای وای عجب که خود همه پیش گشتیم   بازای ... گر بگذاری غرامت است

چون این همه معایب دنیا عقلاً و نقلاً و صراحتاً ظاهر و باهر بلکه معاینه و تجربه هر فرد بشر تصدیق حال است پس صفات و مدایح چنین شر محض با نهمه استهجان معایب قرآن و حدیث چرا است تا اینکه بلفظ مغفرت و رضوان همین دنیا را تعبیر باید که مغفرة من الله و رضوانٌ آنکه آمده است و نیز در مقام عطای تمام نعماء دنیوی حکم گرفتن و پذیرفتنش بحضرت سلیمان علیه السلام بلفظ عطا و منت پذیرها آمده است که هذا عطاؤنا فامنن او امسک بغیر حساب و نیز همین نعمتهای دنیوی را بلفظ فضل خود تعبیر باید که ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و کسانیکه ترک لذات و زینت های دنیا گفته اند در امتنان ...

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

علی ہذا حبیب او صلی اللہ علیہ وسلم ہمین دنیا را مزرع آخرت فرمودہ است کہ الدنیا مزرعۃ الآخرۃ
پس صورت جمع بین القولین متناقضین چہ تواند بود ولا جرم سر این نکتہ باید شنید کہ لفظ دنیا
بقاعدہ نحوی بدو معنی آمدہ است یکی دنیا از دنائت مشتق است کہ دنیای دنی عبارت از این است
صیغہ مذکر اسم تفضیل این ادنی آمدہ است یعنی دنی ترین ادنی بمقابلہ اعلی است و صیغہ
مونث اسم تفضیل دنیی است بالف مقصورہ املای این چنین است و بالف دراز کشیدہ ہم دنیا
در رسم خط کلام اللہ آمدہ است پس معایب ہمین دنیای دنی عقلاً و نقلاً و صراحتہ در قرآن و
حدیث ظاہر و باہر است کہ اندکی ازان بالا در نظم و نثر مرقوم شد و صریح بتجشم ظاہر نمایان
و ہر کس را بقدر حال خودش تجربہ و معاینہ درآمدہ کہ محتاج بیان نبودہ است دوم
دنیا از دنو مشتق است و دنو بمعنی نزدیک کنندہ است یعنی نزدیک کنندہ بخدا این اسم
صیغہ اسم تفضیل بلفظ ادنی آمدہ است کہ پیغمبر را بید فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى
و ہم این را صیغہ تانیث اسم تفضیل دنیی آمدہ است املای رسم خط اینہم بالف دراز کشیدہ
بصورت دنیا روا تواند بود پس این دنیای دنو کہ نزدیک کنندہ بخدا است محض بین است
آن ہمہ صفات دنیا کہ در قرآن و حدیث است منسوب بہمین دنیای دنو است و آنچہ از
معایب دنیا در قرآن و حدیث وارد است منسوب بدنیای دنی است کہ از دنائت مشتق است
چنانکہ بالا گذشت اکنون نکتہ دیگر بالاتر از ہم باید شنید کہ ہمین عالم ظاہر دنیا را بلفظ
کنز مخفی بحدیث قدسی تعبیر پیغمبر باید کہ كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِيّاً فَاَحْبَبْتُ اَنْ اُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ
پس جانب چنین شی محض عیوب مجسم بی ثبات فانی خواب و خیال بغفلت محض نسبت کنز مخفی
چگونہ زیبا تواند بود آیا درین چہ نکتہ و چہ سر است زیرا کہ شان کنز مخفی چنان است کہ ہمہ غیر و

بجمیع وجوه نیکوتر باشند فکیف کان کذا باری از خلقت این جیفه شر محض آن کنز مخفی کجا و چگونه
ظاهر شدی که فساد آتش در تمام عالم کون و فساد ظاهر و باهر است که ظهر الفساد فی البرّ والبحر
بما کسبت ایدی النّاس عبارت از این است پس درچنین فساد ظاهر آن کنز مخفی کجا ظاهر شدی پسندیده
پرسید ای هوشمند جوابت بگویم گر آید پسندیده اکنون بگوش دل توان شنید که این عالم غفلت اگر
همه شر نبودی آن کنز مخفی که همه خیر است هرگز ظاهر نشدی ظهور آن کنز مخفی محض بسبب شر و فساد
این عالم کون و فساد است اینجا که این نکته باریکتر شد شرح این سر ناگزیر و تر شد فاسمع
و تدبّر ای عزیز در این باب و همه گوش باش این آن راز است که ملایک هم در تفحص این چه بایان و
استکشاف این حیران ماندند و از جناب باریتعالی عز اسمه پرسیدند و بجز انّی اعلم نشنیدند که
لا علم لنا گفتند که آخرکار این راز حکمت الهی از خلقت این عالم غفلت خود بخود ظاهر شد مگر ندانی
که هرگاه مشیت ایزدی بخلقت آدم علیه السلام اقتضا فرمود فرشتگان خطاب شد که خلیفه بر روی
زمین پیدا میکنم کما قال عزّ و جلّ اذ قال ربّک للملئکة انّی جاعل فی الارض خلیفة
فرشتگان بالاتفاق گفتند که آیا پیدا خواهی کرد بر روی زمین چو کسان که فساد و خونریزیها بر زمین
برپا کنند کما قال عزّ و جلّ اتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدّماء و نحن نسبّح
بحمدک و نقدّس لک یعنی ما همه ملایک تسبیح و تحمید و تقدیس تو میکنیم و بنی آدم
فسق و فجور و فسادات و خونریزیها خواهند کرد و کما هو ظاهر و الحق که ملایک را از ازل معصوم
و بری از گناه سرشته اند لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یؤمرون و صفت و حال
آنها است بخلاف این نوع بشر که همه گناه مجسم مرکب بخطا و در عالم غفلت مثلاً فکیف کان کذا
که کلا انّ الانسان لیطغی بیان حال اوست پس ملایک را جواب قول آنها از سر این نکته
هیچ ارشاد نشد که در پیدا کردن این خلقت انسانی که سراسر مایه معصیت و طغیانی است

چه حکمت و چه مصلحت یزدانی است بلکه همین قدر مجمل ارشاد شد که إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ
یعنی ما میدانیم آنچه شما نمیدانید و آخر کار خود ظاهر که آنچه معاصی و طغیان و نافرمانیها و خونریزیها
و فسادات از نوع بشر بر روی زمین واقع شدند و میشوند محتاج بیان نبوده است که ظَهَرَ الْفَسَادُ
فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ عبارت ازین است آخر کار آنچه فرشتگان
روز اول میگفتند همچنان ظاهر شد که خود او تعالی سبحانه شکایات طغیان و معاصی بنی آدم
میفرماید که إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ و إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى پس مفهوم سر نکته إِنِّي أَعْلَمُ معلوم شد
و گفته فرشتگان درست برآمد و حسرت قبر اینهمه اینکه چنان ملایک معصوم بیگناهان را به آدمی سجده
همچو گناه مجسم حکم فرمود و چه حکم که استاد الملایک را بدین عذر و انکار زجر بنام راند که مردود و ملعون
ابد گردید پس سر این نکته باریک که از پیدا کردن این خلقت عالم همچنان شرور و مفاسد آنچه درینجا
کنز مخفی است البته فهمیدنی و دانستنی است که سر آن سر نموده است بعد ازین فایده عظیم که
درین غفلت صریح مستتر است انشاء الله بقدر مساعدت وقت وقف خامه نامه خواهد شد
آمدیم بر بیان جان سخن * جانمن گوش جان بجانب من * پس بیان این کنز مخفی مجملا اینست
که عمده ترین از صفات ذات کبریا عز اسمه جلت شانه شان توابی و غفاریست که توبه پذیرفتن و
گناه بخشیدن عبارت ازین است هرگاه همه ملایک قطعا معصوم از گناه پیدا کرده شدند باز
این عالم و آدم را باین شرور و مفاسد غفلت و گناه مرکب بخطا و نسیان اگر پیدا نمیفرمود
تا ظهور شان توابی و غفاری که مراد از کنز مخفی همینجاست چگونه صورت می بست پس آن
کنز مخفی همین شان غفاری و توابی است که ظهور آن موقوف بر پیدایش همین عالم غفلت
مایه شرور و مفاسد است از مولانا مغربی علیه الرحمة شعر وجود من همه از نور ظهور تو بین است
فما ظهرت و لولای لم اکن لولاه * چنان بگذشت عصیانم ز حد [illegible]

بر وسعت خویش ❊ اینقدر بحر رحمت است وسیع ❊ که چو من گنهگر پر امید است ❊ از اینجاست که
گفته شده ؎ چو محض از پی اظهار شان غفاری ❊ برای جرم و گنه خلقت بشر باشد ❊ بهر قدر
که گناهان من زیاده تر اند ❊ ظهور مغفرتش هم زیاده تر باشد ❊ چو بر گناه شد اظهار مغفرت
موقوف ❊ ضرور شد که سوی توبه هم نظر باشد ❊ وگرنه توبه کنم مغفرت نهان ماند ❊ ز خلقتم همه
مقصود مستتر باشد ❊ همین نه مغفرتش بلکه شان توابی ❊ ز ترک توبه با خفا مستتر باشد ❊
چو علت غائی ز خلقتم حاصل ❊ بنار سوختن من ضرور تر باشد ❊ کسیکه بهر گناهان ز توبه پیدا شد
❊ گناه میکند از توبه بیخبر باشد ❊ خیال کسی چو بد فرخ رود بجای خود است ❊ سوای نار جهنم
کجا مقر باشد ❊ پس ای ظهیر نکردی گر از گنه توبه ❊ بجاست جای تو گر آتش سقر باشد ❊
چون این مضمون وسعت دریای مغفرت بسطے تمام متموج و غلطان شد تیز قلم در هیچ مواقع با اختیار
خود نمیاند لاجرم در کتاب ظهیر الایمان ظهیر الاسلام و مرافعه قضا و قدر و اسرار حکمت بقدر ضرورت
مقامات و امداد روح الارواح از صفت این کنز مخفی شرح داده شد اینجا هم که همین بیان در همین مقام مناسبت
البته بقدر ضرورت مقام مهمل نباید گذاشت که سوای انکشاف سر نکته کنز مخفی مفهوم معنی انی اعلم
نیز در ضمن این اشتی و فهمیدنی است که ملایک معصوم از گناه را برای سجدهٔ چنین گنهگار مجسم
حکم فرمودن چه حکمت دارد و این سر نکتهٔ باریک که ملایک را هم از این خبر نکرده اند البته فهمیدنی
و بدل داشتنی و یاد گرفتنی است از اینجاست که بصورت موزون بر خاطر نشینند با بجا قطعه نوشته
باشد قطعه در بیان سر نکته کنز مخفی و مفهوم معنی انی اعلم ما لا تعلمون ؎

چو محض بهر عبادت و ذکر و طاعت خویش ز خلق ما همه بودی خدای را مقصود
فرشته سیرت و بی عیب بی شکم بی نفس نفوس قدسیه معصوم خلق میفرمود
نه همچو نفس که اماره است خود بالسوی دگر تسلط ابلیس هم بر آن افزود

چو نفس داده و محکوم نفس هم کرده است / امور خیر ز محکوم نفس شد مفقود

چگونه نفس بشر بی‌گنه تواند زیست / نخوانده توبه قرآن حکایت داؤد

خودش برای گنه خلق کرد گندم را / خودش بنای گنه در بهشت خلق نمود

خود آفرید تقاضای خوردنش در دل / که ز نعمتش ز دگر نعمت بهشت افزود

نه منع کرد ز خوردن ز قرب منع نمود / اشارتی است ز لا تقربا براین موجود

نمود نفس مسلط حریص ممنوعات / چرا اهتمام ز بهر گناه با فرمود

ازین صریح عیان شد که نوع انسان را / صریح بهر گنه خلق کرد رب ودود

وگرنه بهر عبادت ملک چه کم بودند / نفوس قدسیه هر وقت در قیام و قعود

چه حکمت است درین آن حکیم مطلق را / که این قدر پی عصیانم اهتمام نمود

بدین شرور چرا داد بر ملک ترجیح / چرا ملایکه بردند جمله سر بسجود

که خود نسبح گفتند و هم نقدس لک / ز انی اعلم آخر بگو مراد چه بود

خودش بشان ملایک بگفت لا یعصون / بود وجود گنه از فرشتگان مفقود

چو فعل شان همه ما یؤمرون بود تمام / چرا امتثال اوامر نمیرسد بوجود

پس اینچنین همه شر را بر اینچنین همه خیر / چرا چنین شرف آمد که حکم سجده نمود

جواب

بجا سوال نمودی جواب هم بشنو / بجا است شبه که بر خاطر تو یافت ورود

بدانکه فعل حکیم است عین حکمت محض / بجرم و معصیتم حکمتی بود موجود

که چون فرشته گنه گر نکردمی من هم / صفات مغفرت و عفو او نهان می‌بود

تمام رحمت و غفران و شان تو الی / که هست عمده‌ترین صفات آن معبود

چه کار آمدی آخر کجا شدی همه صرف / چو من گناه نمیکردم او چه می بخشود

رسول گفت شما گر گنه نمیکردید / دگر سوای شما خلقت آمدی بوجود

که او گناه نمودی و می شدی همه عفو / بدین صفت صفت عفو جلوه میفرمود

ز ترمذی و نسائی و مسلم و احمد / به بین حصن حصین صاف واضح و مشهود

بیک مقام ز لَمْ تُخطئوا لجاء الله / دگر صحیح ز لَولا ان تذنبوا اشاره نمود

دگر چنین متواتر نصوص قطعیه / بود صحیح بقرآن و هم خبر موجود

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِیْ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِیَدِهٖ لَوْ لَمْ تُخْطِئُوْا لَجَاءَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ یُّخْطِئُوْنَ ثُمَّ یَسْتَغْفِرُوْنَ فَیَغْفِرُ لَهُمْ رواه الاحمد و ابو یعلی ایضا وَالَّذِیْ نَفْسِیْ بِیَدِهٖ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوْا لَذَهَبَ اللّٰهُ بِکُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ یُّذْنِبُوْنَ فَیَسْتَغْفِرُوْنَ فَیَغْفِرُ لَهُمْ مَنِ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ غَفَرَ اللّٰهُ لَهٗ فضله علیه نصوص قطعیه هم بوعده مغفرت متواتر پیوسته وَمَنْ یَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ یَظْلِمْ نَفْسَهٗ ثُمَّ یَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ یَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا بقیه اشعار قطعه

نوشته است نه شب مرا بروز الست / شدم بوعده رب غفور رحیم موجود

چنان که بهر گنه خلق کرده است مرا / برای مغفرتم کرده همچنان مسعود

بشرط توبه مگر در مغفرت مسدود / بفوت شرط تو شروطها هم بود مفقود

هزار بار چو توبه کنی و هم شکنی / بروی تو نکند باب توبه را مسدود

ترا ز توبه بهر بار عفو خواهد بود / چه جای عجز دران بحر عفو رحمت وجود

بعذر نفس ترا داشت در گنه معذور / بترک توبه مگر هیچ عذر تو نشنود

چو هیچگونه ترا چاره از گنه نبود / مگر برای گنه توبه هم ضرور نمود

چنانکه او پی اظهار شان تواب است — شود بانیمه عصیان ز توبه ات خشنود

تو هم که بهر گناهان و توبه آمده ای — اگر گناه کنی توبه نیز باید زود

صحیح ثُمَّ یَتُوبُونَ مِنْ قَرِیبٍ بخوان — که از برای چه با عاصیان خودش فرمود

وگرنه توبه کنی سنت نهان ماند — ز خلقت تو نشد ظاهر آنچه مقصود بود

پس ای عزیز اگر در گناه شدی معذور — بترک توبه مگر عذر تو ندارد سود

ترا که نفس چنان شر محض بخشیدند — بران تسلط ابلیس دشمن مردود

نه بهر آنکه تو خود را دهی بقهر آتش — بلی اینچنین بود از خلق نفس بد مقصود

که تا جهاد باین نفس شر محض کنی — ملک چگونه توان اینچنین جهاد نمود

هر آنکه نفس ندارد جهاد با که کند — چگونه نفس کشی از ملک رسد بوجود

حکایت هاروت و ماروت

دو از ملایکه بودند بسکه عابد تر — ز شر نفس جبابل بچاه رفته فرود

ز بسکه بود ز ادنی ترین نوع بشر — چو زهره به فلک اینچنین نمود صعود

ازین مقام توان دید فرق بالبداهه — چنان فرشته به ادنی بشر نه همسر بود

ملک بآن همه عصمت کم از بشر باشد — بدین شرور بشر شد فرشته را مسجود

ز اِنّی اَعْلَمُ بنگر همین مراد بود — که همچو نفس کشی نامد از ملک بوجود

غرض ز نفس کشی و ز توبه نوع بشر — فزون تر از ملک آمد چنانکه شد مسجود

وگرنه الحذر از شر او معاذ الله — که هست در حق انسان [illegible]

وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ — بشر نفس صحیح است شاهد مشهود

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي چو انبیا گفتند — ز شر او دگری کی بری تواند بود

فنسی داد گواهی بعذر نسیانش
مرا چه عذر که دانسته میکنم عصیان
شد این نوع معاقب به لیس من اخطائه
مگر شد از پسران همین پدر بود نه پاه
همین بآن پسر او که ورثه ایک آن
جهان بهشت که آن را پدر بگندم داد
دهم سوال چو انگشتری دهد بنماز
پس ای عزیز اگر حجت است نام پدر
عجب که جرم پدر حیله گناه تو شد
اگر باین خلف الصدق صادقی در حب
وگر همین نفاق است حب خطا هر تو

ولم نجد له عزما توبش افزود
بدون توبه ابانش کی شود مسدود
من این گندم و اهل او تو اثم بود
که خلد هم نگرفتند در مقام شهود
نخورد گندم و از نان جو غذا فرسود
بجو خریده و بازش بدیگران بخشود
دهد بخلد برین بی سوال حکم درود
خود اینچنین پسر است از همین پدر مقصود
به توبه اش نه نظر شد نه اینچنین مولود
شدی تو وارث جنت منم ضمان نجابود
بآن فریق دگر فی السعیر باید بود

الغرض حاصل سخن ازینجا توان دانست که آن کنز مخفی همین شان توابی و غفاری می
شایست که ظهور آن موقوف بر گناه و توبه بوده است لهذا النفس شر محض را که اماره بالسوء
پیدا فرمود تا ترغیب گناه کند مگر فقط بیچاره نفس را بمقابله روح که لطیفه ...
چه مایه و چه طاقت بود که غالب آمده بحکم گناه میکنانید کارش از وسوسه شیطان بوده است که در قرآن
یوسوس فی صدور الناس عبارت ازین است لاجرم یکی از قویا او شاد الملائکه
را که اصلش از جن بود بتقویت و معاونت نفس اماره مامور فرمود که نامش ابلیس است و
بحکم واستفزز من استطعت منهم بصوتک الخ او را برین نفس اماره مسلط کرد
حکم اغوا داد که تصویر نقشه تسلط او برین نفس اماره و راه دخل او برین نفس چنان که

فنسی و او گواهی بعد نسیانش
مرا چه عذر که دانسته میکنم عصیان
شد این نوع معاقب به لیس من اهلک
مگر نه از پسران همین پدر بودند
ببین بآن پسر او که در تدارک آن
بهان بهشت که آن را پدر بگشت هموا
دهم سوال چرا انگشتری و هم نماز
پس ای عزیز اگر حجت است نام پدر
عجب که جرم پدر حیله گناه تو شد
اگر بابن خلف الصدق صادقی در حب
دلم همین نفاق است حب ظاهر تو

ولم نجد له عزما ثبوتش افزود
بدون توبه چرا اثباتش کی شوم مسعود
من این گنه کنم و اهل او نبو اثم بود
که خانه هم نگرفتند در مقام شهود
نخورد گندم و از شان چو غذا فرسود
بجو خریده و باز رشش بدیگران بخشود
و هم بخلد برین بی سوال حکم درود
خود آنچنین پسر است از همین پدر مقصود
به توبه اش نه نظر شد نه آنچنین مولود
شدی تو وارث جنت منم ضمان بخلود
بآن فریق دگر فی السعیر باید بود

اما هم چه اصل سخن از اینجا توان دانست که آن کنز مخفی همین شان توابی و غفاری حق تعالیست که ظهور آن موقوف بر گناه و توبه بوده است لهذا النفس شر محض را که اماره بالسوء است پیدا فرمود تا ترغیب گناه کند مگر فقط بیچاره نفس را بمقابله روح که نفخت فیه من روحی است چه پایه و چه طاقت بود که غالب آمده بحکم گناه میکناند کارش از وسوسه بیش نبوده است که یوسوس فی صدور الناس عبارت ازین است لاجرم یکی از اقویا و اوستاد الملائکه را که اصلش از جن بود بتقویت و معاونت نفس اماره مامور فرمود که نامش ابلیس است و بحکم واستفزز من استطعت منهم بصوتک الخ او را برین نفس اماره مسلط کرد حکم اجرا داد که تصویر نقشه تسلط او برین نفس اماره و راه دخل او برین نفس چنان کشید که

بدیدهٔ ظاهر معاینه توانند شد در وقت و حالت خود از خامهٔ این سیه نامه در کتاب تطهیر الایمان
در منزل چهارم مقام دوم بلطف تمام بر آورده اند که بتکلف هر کس بچشم سر تواند دید تحقیق
براین نفس سرکش هیچکس از انبیا را هم اختیاری نداده اند که وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ
لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ خود از زبان حضرت یوسف علیه السلام منفجر باید و زمام اختیار این نفس
سرکش خاص بدست خود داشت که با نبی حبیب خود صلی الله علیه وسلم حکم منفیر باید که قُلْ
لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ الخ پس اینهمه اهتمام نگاه داشتن و پیدایش
نفس اماره و آفرینش این تمام عالم دنیا چنین شرور محض بنا بر اظهار همان کنز مخفی است که
مراد از ظهور شان توابی و غفاری و ستاری است و ظهور همین صفت غفاری مایهٔ کمال معرفت الٰهی است
از انجا بمفهوم معنی این حدیث قدسی توان رسید که وارد است كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأَحْبَبْتُ
أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ و اینکه اینهمه عالم را هم خواب غفلت پیدا فرمود چنانکه بالا بوجوه هم
نشان داده شد هم از این است که مایهٔ عذر گناه برای عاصیان و حیلهٔ نسیان برای قبول
توبه گنهگاران مهیا باشد که بر حرکات و معاصی عالم خواب سهو و نسیان مواخذه نمی باشد
و تحریک نوع البشر بسهو و نسیان هم محض برای همین حفظ ما تقدم است که افعال سهو و نسیان
بلا عزم و اراده لائق معذور داشتن می باشد از اینجاست که در ازل هم همین عذر نسیان نمودن
عزم بالقصد حضرت ابو البشر را معذور داشت تا برای توبه پذیری گنهگاران حجت باشد که فرمود
فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا الخ پس در هر کار خیر و شر نیت و اراده را مقدم داشته اند مثلاً
کیسهٔ زری از کسی گم شد و بدست مسکین محتاج بحکم تقدیر رسیده باشد آن صاحب زر را هیچگونه
اجر و ثواب این عاید نتواند شد که این اتفاق به نیت و ارادهٔ او واقع نشده است همچنان اگر
گناهی و عصیانی بلا اراده سهوا واقع شده باشد هیچگونه احتمال مواخذه نیست ان ارحم الراحمین

خطاپوش عذر نیوش تواند بود که قصد تفتیش و رسیدن عالم ظاهر بطور سامعه ملاحظه شود که قطره
آب اگر بقصد و علم البشر از حلق فرو شد صوم نمی ماند و کفاره واجب می آید و بسهو و نسیان
ولا علمی اگر خوب شکم سیر خورد و آشامد صوم بدستور است فافهم وقل لله الحمد که چه تقدیم با حفظ
برای عذر پذیری باکنان صحیح قبل از وجود عاصیان تقدیم پذیرفته که همه عالم را از خواب
و غفلت پیدا کرد و نوع بشر را از سهو و نسیان ترکیب داد و بنای این عذر پذیری از ابتدا
همین سهو و نسیانست که بالا مذکور شد فنسی ولم نجد له عزما تا آنکه به همین عذر نسیان بمفاد
فتاب علیه عذر توبه حضرت ابو البشر پذیرفته همین معامله سنت الٰهی را برای ابنای او
تا طلوع آفتاب از مغرب در توبه باز داشته علی العموم بوعده ها موکد و متواتر موفق فرمود که
صد بار اگر توبه شکستی باز آ تا آنکه از غایت کمال جوش شان توابی و غفاری برای [illegible]
کبایر منصوص هم حکم توبه و وعده مغفرت است و چه وعده که فقط بر عفو گناه اکتفا نیست بلکه
و تبدیل سیئات حسنات را هم میکند پس بهتر و خوشتر ازین کنز مخفی چه نعمت تواند بود و اطلاق
لفظ کنز مخفی چه قدر برین صفت توابی و غفاری زیباتر است چنانکه آتش در سنگ مخفی است
که بدون ضرب چقماق توبه و ندامت این آتش مخفی بر نمی آید که لعل از سنگ خارا از زیر زمین
بدون شکستن و کافتن بر نمی آید آتش که نشانه قهر و عذاب است از صدمه آهن از سنگ
بر می آید و این کنز مخفی که عین نور و رحمت و مغفرت است به آب اشک توبه و ندامت آتش
قهر را نشانیده نور افشانیها میکند که سوای توبه پذیری و عفو و مغفرت تبدیل همه سیئات را
بحسنات مزید می فرماید که می فرماید والذین لا یدعون مع الله الٰها آخر ولا
یقتلون النفس التی حرم الله الا بالحق ولا یزنون ومن یفعل ذلک
یلق اثاما یضاعف له العذاب یوم القیمة ویخلد فیه مهانا

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا
بالاترا شیمه کمال شان مغفرت خدای تعالی ازین آیه کریمه توان یافت که بخشش توبه و ایمان
و مایه مغفرت و رضوان شد با وحشی نامی گنهگار قاتل حضرت حمزه علیه السلام عم نامدار آنحضرت
صلی الله علیه و آله وسلم بوده است که شان نزول این آیه کریمه همین است که پیغمبر را
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ آخر کار بسبب
توبه و ایمان درین عالم ظاهر شد اثر قبول توبه ظاهر شد که همین وحشی در زمانه خلافت
حضرت صدیق اکبر خلیفه اول رضی الله عنه مسیلمه کذاب را که بعد آنحضرت صلی الله علیه
وسلم دعوی نبوت کرده بود بحربه بیجان کشت که حکایت او معروف و در کتب
مذکور است پس این ثمره یک توبه است که با چنین گناه عظیم و چنین گناه که قتل نفس چنین
عم مهربان رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم چنین کافر با شرف اسلام و قبول
توبه با نیک نام رسانید که مومن مسلم همین که ندامت گناهان گذشته مغفور شد
بر دلش غالب آمد و اشک ندامت از چشمش فرو ریخت آن دریای رحمت کرم منحصر که هر افراد
نشایسته خود بخود جوش میزند چنانکه بالا مذکور است از همین مقام سعدی علیه الرحمه در
گلستان از حدیث قدسی بشارت میدهد یا ملائکتی لقد استحییت من عبدی
فلیس له رب غیری فقد غفرت له گفته شده چون هر که دارد گنه بیشمار بگرید چو
در گهش زار زار کند شرم از حضرتش آمرزگار کرم بین و لطف خداوندگار گنه
کرده است او و شرمسار فایده اشکه اندکی از مصلحت و حکمت عام غفلت و کیفیت توبه

بسهو و نسیان بیان کرده شد که بسبیل سخن ذکر فواید توبه و استغفار و ثمرات آن بمضامین
ترغیب تام و تحریص عام بقدر ضرورت مقام و جولانی خامه سکندر ارقام باز قلم رسید مگر حاصل
سخن همین است که هیچ مضامین ترغیبات توبه و فواید و ثمرات توبه زیاده ازین دفتر و دفتر کتب
مبسوطه اخلاق و قرآن و حدیث به بسط تمام مذکور است مگر گفتن و نوشتن و از کتب مبسوطه
نقل و بیان کردن سهل است و کردن مشکل بر هر کس که افتاده است میداند که هر گاه این
نفس سرکش را از ایام نادانی و شورش جوانی که با دولت اقتدار و حکومت جمع باشد عادت
معاصی خصوصاً به مقتضای نفس شهوانی جبلیکه بمنزله طبیعت ثانی شده چنان گناه میل دل سهل
شده باشد از ابطال بهشت و خوف دوزخ و ترغیب توبه ترک دادن با امکان نفس شریر بسیار مشکل
که در چنین حال هیچ ایام حال طبایع جوانان میباشد که حالیکه گفته شد به باغ و بهار و عطر
و باده و جام اگر توبه شکند چه کند در چنین مقام علی الخصوص که در وقت و حالت خود از خامه
خزان [illegible] بلبل زار زار آمده معاصی و اراده ناصح که ایام بهار آمده
و [illegible] حسب حال است که گر خزان آید شود همین نیز باب تحقیق
[illegible] روا باشد یا ایام بهار و هم ازینجا جواب ناصح وقت است که دل تو چون
دل من گر به بلای مبتلا باشد درین صورت حکم هیچ فرمائی روا باشد اینکه حسب حال
و [illegible] خود و استعاری نفس شریر اعلی قدر حال همین حال است که در ایام جوانی
که در دل هوس گناه و بر لب توبه ازین توبه با صواب یا رب توبه [illegible] خود و خطا
که در چنین وقت و حال که در ایام طفلی و جوانی با دولت و حکومت جمع باشد خیال توبه و
سخن ناصح را چه مجال گنجایش میباشد تا اینکه مرتبه از پند و نصایح گذشته نوبت به قید و
بستن دست و پای خود رسید چنانکه پادشاه وقت و دستور عهد به همین کار [illegible]

شدند که انگلیس را انجکم و تدابیر از مقام شورش باز گشتند مگر چه بشنود که ۵ نه تعزیت اثر کند علاج
پس و چنین حال کلمات نصایح و ترغیب توبه را چه تاثیر پیدا شد که مرض از دوامی افزاید و اگر
گاهی همین صحبت روح مجرد چنین مضمون بر نفس کار کرد که در همان حال حسب حال سر زده
از قضائی جمله حاجت راحت افزاید کمال ٭ و ز قضائی حاجت آماره افزاید ملال ٭ این ملامت
اندران حالت که باشد از حلال ٭ ورنه اینجا ذلت و خواری ضرر آنجا وبال ٭ ملاحظه رود که
چنین مضمون حالیه چه قدر واقعی و بیجا و پر تاثیر است مگر هر گاه که به وقت ورود همچو مضمون
ندامتی بر طبیعت غالب آمد و دل بجانب توبه مایل هم باشد فوراً نفس و شیطان کار خود می کنند
که اگر اینوقت توبه کردم که وقت ندامت است و ثابت است باز اگر نفس را تبر این عادت قادر
نیافتم و خیال بر دل گذرانیدم که چرا توبه کردم و از توبه خود شکست کردم خود ظاهر که فقط همچو اندیشه
و حسرت بخاطر خطور کردن کار توبه شکنی میکند فکیف که آهسته آهسته چنین اندیشه و حسرت را
قوت شد و نفس و شیطان که هر دم بکار خود است کار خود کرد تا آخر کار نوبت توبه شکنی رسانید
و گناه توبه شکنی بر اصل گناه که از ان توبه کرده ام غالب تر می نشیند الا چه هم توبه نباید کرد تا نوبت
بگناه عظیم توبه شکنی نرسد پس همچو خیالات که نفس و شیطان از بیشتر کار خود میکنند نوبت توبه رسیدن
نمیدهند و اگر رسید مضامین توبه شکنی ها بر خاطر می آراید که او غفور الرحیم و تواب است غافر الذنب
و قابل التوبات و کلام اوست ۵ صد بار اگر توبه شکستی باز آ ٭ پس همچو وساوس شیطانی
و زمانیکه نفس طالب و تقاضای نفسانی غالب باشد کی مضامین توبه و انابت را بر دل
جا کردن میدهند خصوصاً در حالیکه با ایام جوانی و دولت و کامرانی هم جمع باشد زیرا که حضرت شکم
بدولت محتاجی و تهیدستی خود تعلیم پذیر میشوند که همچو امراض فسادات گندم بسبب پر شدن شکم
پیدا میشوند که عشق مجازی هم بدولت همین گندم یکی از امراض پری شکم است که صاحب حال

اسرار غفلت عشق

سیفر باید ۵ عشق آن نبود که در مردم بود ۞ این فساد خوردن گندم بود ۞ چنانکه مرض این
مجازی از خوردن گندم و پری شکم متعارف است همچنان بمقابله این عشق حقیقی از نخوردن
و ترک گندم و خلو شکم بشرط صبر و تحمل پیدا میشود گفته شد ۵ باعث عشق مجازی و حقیقی
گندم است ۞ یک زخوردن یک زنا خوردن عیان در مردم است ۞ پس این نخوردن ترک
گندم با وجود مهیا و حاصل بودن اگر بقصد تارک باشد برای عشق حقیقی معتبر است اگر نخواب این
متروک گندم است نامعتبر بوده است که عصمت بی بی حیا نیست گفته شد ۵ بر تیز فقر هیچ
نبود است دولتی ۞ بدتر ز فقر هیچ نباشد ذلتی ۞ گر تارک است مظهر الفقر فخری است ۞
متروک رو سیاهی و این ذلتی ۞ پس کار نفس شیطان خصوصاً در عالم جوانی و شکم سیری
اینست که هیچگونه مضمون توبه و انابت را بدل راه ندارد و خلل شدید بند و شان تیح به اینست
که هیچ حسنات و عبادات و ریاضات و مجاهدات را بدون توبه بار قبول نیست دل که
خانه عبادت است تا که این خانه را آب توبه و انابت نشست و شو و طاهر نکنند اگر عبادت کنند
چه کار میکشاید که اگر پرهیز نکند هیچ دوا سودمند نیست و در صورت پرهیز درست بدو انهم حاجت
نیست که همین غذا دوا است مثالش بدین مضمون صوزدن توان فهمید که گفته شد قطعه در باب
توبه فتد بچاه اگر موش و هم در و میرد ۞ برآورند و کشند آب هم بدان مقدار ۞ وگرنه موش
برارند جمله آب کشند ۞ نه آب چاه گهی پاک میشود زنهار ۞ پس ای عزیز تا بدی گر از گناه توبه
چگونه پاک شوی از عبادت بسیار ۞ همین عبادت مکتوبه کافی است ترا ۞ بدل توبه گر از قعر دل
کنی صد بار ۞ که خلط فاسده در معده چون فتور کند ۞ غذا شود همان تحلیل آن کار تنقیه چو بید
کرده ساختی پرهیز ۞ همین غذا است و دوا بهر صحت بیمار ۞ چون فرق معنی و پیدا آلی هر اقسام همه
عبادات موقوف بر توبه است و موانع توبه چنانکه بالا مرقوم شد ظاهر و باطن اند سوای اینهمه

همه جان و تن است در دستت
نکنی تا به بندگیت قبول
از تو جستیم لذهل یتیم هست
فرض کردم که ذلت و خواری
چه کشم آه زین پشیمانی
کز ندامت خجل شوم فردا
به که فردا کشم بحسرت و سوز
کز انابت بتوبه رو آرم
بچه کار آیدم تو خود فرما
ورچنین حال توبه و قسمت
نکنم توبه آه واو ویلا
من که تخصیص بیهی کارم
بی تو آید ز من چگونه درست
من که مجبورم اختیار تراست
عفو هم از تو رحم هم از تو
خود عمل کن ز دست من هر دو
این هم از تو قبول هم از تو

گرچه حکم تو جاهدوا فینا است
چه برآید ازین ظلوم و جهول
کن عطا چشم و دیدن خویشت
همه تو بتی لشان ستاره
من که مجبورم و توئی مختار
پیش تو منفعل شوم فردا
پس ندامت که هست چه من
آب از اشک خود بجو آرم
چون نماند ز طاعت و عصیان
کز نیجا درست این عصمت
باز است عفو هم ز گناه
به سبکی چگونه بردارم
من ضعیفم ز نفس خود مغلوب
یفعل الله ما یشاء گواست
عمل و توبه را بده توفیق
خود بکن آن روز از خرافتم

لیک سعیم بقول تو شتی است
سعی کنم هرچه آیدم از دست
که نه فردا فزون شود پیشت
لیک دانم یقین که میدانی
پس نه دشتم چنان نگیری کار
این ندامت اگر کشم امروز
بهمین جا ببخش رب ز من
این ندامت اگر دهی فردا
نه به تن ماند طاقت عصیان
غضب است این غضب که بیند
چه حماقت او و عصیان دانند
ای که توفیق توبه هم از تست
ضعف الطالب است و المطلوب
فعل هم از تو اجر هم از تو
بهما بعد ازین ره تحقیق
من سوالی که کرده ام از تو

هب لنا من لدنا بافضل تب علینا فانک التواب

پس این مناجات بطلب توفیق توبه از تواب الرحیم است ولفظ تب علینا همین معنی دارد که بدون توفیق او باراده و اختیار خود توبه درست نمی آید بخلاف لفظ اتوب علیه

که باراده و قصد از جانب متکلم است شرح این معنی بس دراز است که کتابی جداگانه درین باب
خاص از خامهٔ این سیه نامه برآورده اند که تطهیر الاسلام نام دارد و ذکرش بالا گذشت فقط
تتمه آنجا که سخن از بیان اسرار غفلت میرود که افتاد سخن بتوسیع افتاد دانیم که مرا هم بود مجال
گذشتنی نبود لاجرم بقدر ضرورت عنان خامه کشیده ام اکنون که سخن بر اصل سخن رسید
باید شنید که چون خوب دانسته شد که این عالم محض خواب است و صفت خواب چنانست که آنچه
در حالت خواب خود را مرتکب معاصی از قبیل زنا و سرقه و فسق و فجور و قتل نفس و دیگر کبایر مشاهده
کند بعد بیداری هیچ در شرع ازو مواخذه نبوده است و حدود و قصاص شرعی برو لازم
نمی آید بخلاف این اگر حسنات و عبادات را مثل ادای نماز یا ارکان دیگر یا ادای حج کعبة العلیا
یا زیارات عتبات عالیات یا بشارت رویای آن سرور کائنات صلی الله علیه وسلم در عالم رویا
مشاهده کند یا ثوابات و برکات و ثمرات و تعبیرات نیک آن بی شبهه بعد بیداری بهم عاید
حال بودن مسلم است خصوصاً رویت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بالاتفاق است که فائده
زیارت فی الحیات می بخشد که در خبر است من رآنی فی المنام کمن زارنی فی الحیات
پس همین معامله و مآل کار تمام حسنات و سیئات و عبادات که در دنیا العالم غفلت در رویا
واقع میشوند در العالم بیداری تصور توان کرد که در حسنات وعده های اجر و ثواب
موکد و متواتر منصوص و موعود اند و در سیئات عفو و اغماض و درگذر و وعید اند نه وعده
چنانکه گناهان عالم خواب را درین دنیا بعد بیداری در شرع مواخذه نبوده است همچنان
در العالم بیداری هیچ گناهان این عالم غفلت را بعذر سهو و غفلت و نسیان کمتر مواخذه
و اکثر درگذر و اغماض و عفو و غفران است که آنجا وعده و اینجا وعید است و فرق میان
وعده و وعید خود معلوم است که وفای وعده بالضرور مسلم یقینی است و در وعید بقیه

است که فعالیش مستلزم نبوده است که در صورت توبه همه عفو و چه عفو که همه سیئات مبدل
بحسنات میشوند که آیهٔ قرآنی بدین بشارت بالا مرقوم است پس این جلوه همان شان غفاری
و توابی است که کنز مخفی عبارت از همین است بمطابقت همین نظیر درین خوابهای عالم غفلت
هم همین معامله میرود که عبادات درست این رویای خوابهای دنیا را نتیجه و ثمره و تعبیر نیک در بیداری
درین دنیا حاصل است و سیئات خواب را هیچ مواخذه و قصاص در دنیا نبوده است که بعذر
خواب غفلت در صورت توبه معذور میدارند چنانکه آدم علیه السلام را هر چند بعذر سهو و نسیان
معذور میداشتند که فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا عبارت از انست مگر توبه هم مقدم نبوده است که
فَتَابَ عَلَيْهِ اشارت بآنست پس شان آن کنز مخفی توان دید که در حیات این عالم خواب بعذر
غفلت و نسیان معذور و معاف داشته اند و حسنات و عبادات از اجر و ثواب محروم نداشته اند
و همین مصلحت و حکمت این دنیا عالم خواب را اسیر غفلت آفریده اند تا گنهگاران عالم غفلت را
حجت عذر و نسیان مهیا باشد و انطرف برای ظهور کنز مخفی که عبارت از شان توابی و غفاری است
حیله پیدا شود و علاوه ازین خود ظاهر و منصوص است که هر حسنه و خیر که در عالم ظاهر از دست انسان
ظاهر می شود همه از دست که میفرماید مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ بقول سعدی مصرع گر از و
نه توفیق خیری رسد کی از بنده خیری بغیری رسد بمقابله این هر سیئه که از نفس بشر ظهور
میرسد خود ظاهر است که از شر نفس بشر است که مرکب بشر است کما نص علیه القرآن وَمَا أَصَابَكَ
مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ پس درین صورت حکم عدل و انصاف چنین است که برافعال حسنه مرا
اجر و جزا نباشد که فعل من نیست بلکه فعل اوست و بر سیئات بالضرور مرا سزا و اگر تعذیب باشد
مگر از نفس نیست مگر این محض مصلحت اظهار همین کنز مخفی است که بجای عدل و انصاف فضل و
اعطاف را کار میفرماید گفته شد سعدی من مسکینم اینها فقط از تو می بخشی و نکوئی خود کنی

اجرش همین دو چند موعود است * کجا عدل است فضل و رحم و حلم و رأفت محض است *
همین لطف و کرم و عنایت مرا گستاخ فرموده است * لاجرم چنانکه در عالم مثال آنچه بدین
خوابهای مکروه و معیوب و مشوش و کبایر و عصیان زمانه بصدقه و خیرات و توبه و استغفار
تلافی نحوست خواب تعبیر میکنند همچنان هست که با همه کبایر و معاصی بعد توبه از جهان
رفتن شرط کرده اند که تلافی تمام معاصی و کبایر و سیئات این عالم خواب میکند که بمنزله صدقه
و خیرات اصلاح خوابهای مکروهی نماید از اینجاست که فضایل و مرتبه و فواید توبه و استغفار
اندکی از بسیار بالاجمال کرده شد و طریق آن آنچه مطابق تعلیمی باستحسان خود رسید در همان
کتاب تطهیر الاسلام که ذکرش بالا گذشت از نامه گذشت که التائب من الذنب
کمن لا ذنب له * چون بمفاد لفظ احببت کمال محبتش باظهار گنج مخفی تقاضا نمود با سبب
برای اظهارش درکار شد که ضرورت برای اظهار آن باشد زیرا که لذت طعام در گرسنگی
و لطف آب سرد و شیرین در تشنگی است لهذا پیدا کردن این عالم غفلت و نفس و شیطان
همچنین شرور و فسادات که ظاهر است ضرور افتاد و تا هر قدر که شدت تقاضای جوع و عطش
زیاده تر است لذت آب سرد و طعام لذیذ زیاده تر است چون درین تلذذ حظوظ نفسانی
فسادات بسیار است که فسا و گندم عبارت از این هست پس اینجا در فسادات غذا که هر گونه
علیه امراض جسمانی است برای اصلاح و علاج این هر گونه ادویات از نباتات و جمادات
و معدنیات پیدا کرد و برای آنهمه امراض روحانی که درین عالم خواب از شر نفس و شیطان
تولد میکنند فقط یک دوای کامل و حیز و مختصر کم خرج و واحد است کافی و وافی شده و آن
توبه است اندکی از صفت توبه که بالا گذشت نکته دیگر از تاثیر آتش که این وقت بر دل اثر
شدید تشبیهی دارد که هر دعا و دوا را در صورت استعمال تعجیل اثرش و فایده اش با

از غفلت

میشود بخلاف این جبر و واحد که تاثیر این بر تمام امراض مهلکه روحانی و شرور نفسانی [illegible]
شیطانی قبل از استعمال جبر و قصد و اراده همین که نیت توبه در دل گذراند بگوش دل شنیدنی
و دل نهادنی بلکه دل دادنی است فایده یکی از تاثیرات توبه که فقط به نیت و اراده توبه [illegible]
میشود این است که حدیث صحیح از بخاری و مسلم در کتاب مشارق الانوار مسلم الثبوت است
که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم سفر باید که شخصی ابو سعید نامی در زمانه یکی از انبیای سابق
بود نود و نه ۹۹ کس را بیگناه قتل کرده بر گناهان خود نادم شده باراده توبه پیش اعلم اهل
زمین رفت او بجانب راهب آن زمانه رهبری کرد آن قاتل پیش راهب رفته حال
قتل نود و نه ۹۹ کس وا نمود گفت که توبه من قبول است یا نه راهب گفت که قبول
نتواند بود آن خونی قاتل را تاب ضبط نیامد فوراً راهب را قتل نمود که همگی مع این راهب
صد کس بیگناه کشت [illegible] بمقام سراسری نباید گذشت در باب که این زاهد از
وقت با همه زهد رهبانیت و تقوی و طهارت که راهب وقت بود محض بجرم همین که حرف
[illegible] توبه چنین جرایم سنگین موجب القصاص که حقوق عباد و خون ناحق بودند
استبعاد کرده بود فوراً بقتل رسید از نتایج ثمره نشان توابی و غفاری توان رسید که در حیطه
و [illegible] کردن چنان ثمره وارد الحکایت که آن قاتل خونی پیش راهب دیگر رفته
پرسید که با اینهمه جرایم امید توبه پذیری بوده است یا نه گفت نعم یعنی بلی بوده است
این درگاه درگاه نومیدی نیست صد بار اگر توبه شکستی باز آ تا اینکه رهبری کرد که مجرم
را بجانب کسانیکه در عبادت خدا مستغرق بودند بدین طریق که از جانب خانه آن عابدان
خدا پرست بجانب خانه خود رجوع نکنی که زمین معصیت است لیکن مجرم خونی بدین هدایت
باراده توبه بجانب بزرگان [illegible] روانه شد که بمیان راه روح آن قاتل مجرم را قبض کردند

هم آنجا ملایک عذاب و رحمت در رسیدند و باهم دیگر مخاصمت کردند و ملایک رحمت گفتند که این شخص
به نیت توبه بیرون رفت که از گناهان گذشته ندامت کرد و آن غافر الذنب قابل التوب را که در هر حال نظر به نیت
است لاجرم مستحق مغفرت و رحمت است و ملایک عذاب به عکس گفتند که آن نیت فقط اراده بود که
هنوز به وقوع نیامد و این قتل نفوس بعد اکبر الکبائر است صد بار به وقوع آمده لاجرم مستحق سخط
مستحق عقوبات و عذابات دوزخ است تا اینکه در میان مخاصمت فرشتگان فرشته دیگر
به شکل مثالی به صورت آدمی پیش شده در رسید و در میان ملایک رحمت و عذاب به طور ثالث حکم گردید
چنان که حکم الحاکمین حکم کرد که مقدار مسافت و مساحت زمین از مکان مجرم تا مکان ارباب
ارباب توبه پیمایش کنند هر جانب که مقدار طول ارض زیاده باشد موافق آن حکم کرده شود
از طرف زمین تا [illegible] شد که از هر طرف خود را فراهم آورده جانب توبه را قریب جانب معصیت
را بعید کنند تا اینکه بعد پیمایش و مساحت به قدر یک وجب جانب توبه قریب یافته شد که به حکم
حاکم ملایک رحمت [illegible] رحمت حق رسانیدند فقط پس معلوم توان کرد که همه معاملات
و ظهور ایشان توالی با امم انبیای سابق بوده و این خود معلوم است که در امم انبیای سابق
صورت قبول توبه بس دشوار بود که توبه است حضرت موسی علیه السلام مجرمان گاو پرستی بدون
قتل از دست خود قبول نشد پس هر گاه که مرتبه ایشان توالی با امم سابق باین غایت است این
[illegible] که باین امت مرحومه که پیشتر روز ازل خامه قدرتش به لوح محفوظ حکم او رقم زده است که
امت مذنبة و رب غفور چنانکه سحابی خود در قصیده مناظره گفته شده بعد تحریر است
دیگر چون قلم آماده شد ٭ تا جزای امتش سازد رقم چون دیگران ٭ صیحه از قهر حق آمد که یا ایها القلم
و حفظ شق شد قلم از هیبت حق آن زمان ٭ تا هزاران سال مشغول است شق ماند آن قلم ٭ کاین
شکایت خامه گو [illegible] باشد ایشان ٭ امت مذنب بود هذا و رب غفور ٭ چون

این بیداری آن عالم بیداری در چشم بستن است و وجود خواب در انعالم بیداری صورت
نمی بندد زیرا که عالم بیداریست که گفته شده بخواب غفلت دنیا یعنی بسر بردیم همه عمر
چو چشم بند شود آنزمان شوم بیدار + شرح اش در همین دنیا ببین که تا وقتیکه این چشم ظاهر گشاده
تمام دل و طبیعت و حواس خمسه بهر چیز که همین عالم ظاهر مشغول و متعلق است همین این چشم
ظاهر بند کرده بسیر باطن متوجه شوی آن دیده باطن میگشاید که گفته اند اسیر لذت تن
مانده و دگر نه ترا به چه عیشها است که در ملک جان مهیا نیست + پس همچنان هرگاه که قطعاً
این چشم ظاهر به پرده موت بند شد آن چشم باطن خوب کشاده شد و بواقعی از خواب غفلت
بیدار شده در انعالم بیداری و هوشیاری اند و حال خالی نیست یا آتش جحیم است که به
روح و دل کار میکند و دوزخ عبارت ازین است نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ الَّتِي تَطَّلِعُ
عَلَى الْأَفْئِدَةِ الخ صفت این آتش است که از چشم دیدن کاری ندارد و کارش خاص بدلست
یا بهشت بالین راحت است آن راحت و عیدالی هم بر دل کار میکند که به بیان نمی آید
لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ شان این راحت
است و مضمون معنی لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ انهم مزید است و بر ایشان آنچه مزید کرده اند نفس بشر را بران
علم نداده اند و هنوز از دیده دل هم مخفی کرده اند که میفرماید فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا
أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ پس این دو صورت بعد چشم بند شدن از ینعالم خواب انعالم
بیداری مسلم است و آنچه در صفت اینعالم غفلت بالا مذکور شد که سخن دیده را مفرد یاد
نمی آید در انعالم بیداری خلاف این است که هر جزئیات اینعالم غفلت تماشا باد است
این را اندکی به بیان واضح بگویم تا نفس المدعا در خاطر نشیند اگر هم بگوش دل بشنید
که آنچه از حال اینعالم غفلت بالا گذشته شد بخود معلوم است که بیداری ارواح ازلی است

در عالم اجسام در قفس تن که چند روز گرفتار است مصلحتش چگونست که ذکرش در کتب
اخلاق عموماً و در تصانیف حجة الاسلام ابو حامد محمد غزالی علیه الرحمة مثل زاد الآخرة
منهاج السالکین و احیاء العلوم و کیمیای سعادت خصوصاً واضح تر است محتاج بیان
نیست و اینهم معلوم و عقیده همه ما است که روح را فنا نبوده است بعد رهائی
ازین قفس تن بحیات جاودانی میرسد لیکن تا شیر این عالم خواب حال روح اینست که هیچ
از انعالم سابق یاد ندارد که قبل آمدن درین جسم خاکی کجا بود و چه حال داشت و چگونه
میگذرانید اینکه چه مراتب بلند و بالا است کسی را بسبب کمال غفلت از حال شکم مادر
و ایام شیرخوارگی و صغر سن هم هیچ یاد و خبر نبوده است تا اینکه سخن دیروز امروز یاد نیست
و شعری که من خود گفته ام خوب یاد دارم یا اوراد و وظایف که هر روز ورد است باینهمه
بعض وقت چنان سهو میشود که هر چند بفکر و غور یاد میکنم هرگز یاد نمی آید و چون دیگر
خود بیاد می آید بصورت غفلت که بسط بر سر فرد بشر درین عالم غفلت است تحقیق و
محتاج شرح و بیان نبوده است و کسی را که اندکی هم از انعالم یاد داشته باشند درین عالم
نماند بقول سعدی که ع الست از ازل همچنانشان بگوش * بفریاد قالوا بلی در خروش
* یکی را درین بزم ساغر دهند * که داروی بیهوشیش در دهند * و نتیجه کمال غفلت
اینست که اگر کسی فراموشی دیروزه این عالم را یاد داشته باشد هیچ وعده و اقرار کرده بود
البته بیادش تواند آمد مگر فراموشی دیروزه آن عالم را اگر یاد هم داشته باشند که دیروز در
عالم ارواح بروز الست با تو چنان وعده پیمان آمده بود هر چند بمقام عقیدت تسلیم
تصدیق میکنند مگر بیاد هرگز نمی آید با اینکه بمقام تصدیق و حسن عقیدت میگویند بیاد
چه میگویند که هم با مستیان کوهی دلدار هم * اگر با مرغ شاخ درخت لا ... الخ اگر پرسیده شود

که صورت و نقشه آن کرسی و لباس و آن شاخ درخت لاهوت اگر یاد داری بیان کن که چگونه
است تا از یاد خود هیچ نتواند گفت بلکه آنچه در کتب علما دیده و شنیده است بیان کند مگر
نه از یاد خویش زیرا که اگر یادش بودی هوش گفتن این نظم موزون و درستی وزن تا قیامت
کجا بودی ع کاثر از خبرش خبرش باز نیامد * پس اینکه حال این عالم از غفلت صحیح ظاهر است
هر کس همگی نبود و هر کس سیر اند اکنون بمقابله این حال آن عالم بیدار ایسی باید شنید که چو
بند شدن چشم حیات از پرده مرگ عالم بیداریست در آن عالم بیداری و هوشیاری
یک یک حرکت و سکون و یک یک سخن نیک و بد و همه جزئیات خورد و نوش این عالم خواب
بتصحیح تمام یاد خواهد آمد چنانکه خوابهای این دنیا بعد بیدار شدن اکثر یاد می باشند که بیان
میکنند و تعبیرات هم میدهند بلکه در بین بیداری دنیا می کنند و در عالم خواب هرگز یاد
نمی مانند مثلا کسی از پدر و اقربا و دوست و آشنا در دنیا بعد مرگش بخواب ببیند هرگز
یادش نمی آید که از مرگ آن کس سالها گذشته اند که خود گور و کفن کرده فاتحه بر قبرش خوانده ام
اکنون چگونه زنده خویش و خور و سخن میکند زیرا که اگر از حال مرگش در آن عالم رویا یاد
آمدی البته متحیر شدی و از حالش پرسیدی که ترا از دست خود گور و کفن کرده ام اکنون
چگونه زنده بنظر گشته همین که این خواب بیننده بیدار شد همه حکایت خواب که با مرده
سخنها گفته و شنیده بود تماما یاد است پس این مضمون منور است ازین که مضامین
عالم خواب در بیداری یاد می باشد مگر مضامین آن عالم بیداری درین عالم خواب که ناشی
دنیا است چگونه یاد توانند ماند این نمود اصحیح که موافق عقل است عقل هر کس می باید
اکنون لعلا نص قرآنی هم باید شنید که او تعالی جل شانه در مصحف عزیز خبر میدهد که اهل جنت
میوه های بهشت خورده محظوظ شده با یکدیگر خواهند گفت که این میوه مثل آن است یا

خرما یا انگور بوده است که در دنیا مثل این میخوردیم کما قال عز وجل کلما رزقوا
منها من ثمرة رزقا قالوا هذا الذی رزقنا من قبل یعنی اهل بهشت
هرگاه از فواکه و میوه های بهشت خواهند خورد باهمدیگر خواهند گفت که هذا الذی
رزقنا من قبل یعنی این آن میوه است که پیش از این در دنیا میخوردیم پس اگر چیزهای
این دنیا در آن عالم بیداری یاد نداشته باشند چگونه همچو تشابهی در بهشت توانند کرد
از اینجاست که در آن عالم بیداری یک مقام خاص برای معرفت و شناسائی و گفتگوی
همدیگر معین است که نامش اعراف است وجه تسمیه اعراف همین است که باهمدیگر تعارف
و شناسائیها در آن مقام پیدا شود که میفرماید ونادی اصحاب الاعراف رجالا یعرفونهم
بسیماهم یعنی ندا خواهند کرد اصحاب اعراف آن مردانرا که خواهند شناخت آنهارا
بدیدن چهره ها و نشانه های آشنائی باز میفرماید ونادی اصحاب النار اصحاب الجنة
و نیز میفرماید ونادی اصحاب الجنة اصحاب النار علی هذا سورهٔ اعراف در بیان همین
شناسائیهای همدیگر و گفتگوهای یکدیگر است که محتاج بیان نبوده است و هم از اینجاست
که میفرماید یومئذ یتذکر الانسان وانی له الذکری یعنی در آنوقت انسان از
خواب غفلت بیدار شده پندپذیر خواهد شد و کجا مفید است در آنوقت پندپذیری برای او و چه تغییر
وارد است که در آن عالم بیدار هریک از غفلتهای این عالم بیدار شده بکمال حسرت خواهد گفت که
یا لیتنی قدمت لحیاتی یعنی ای کاش که باز در دنیا زنده میشدم که ترک معاصی و توبه نموده
تلافی همه غفلتها تدارک میکردم پس اگر نافرمانی و غفلتهای این عالم غفلت و ترک
عبادات و حسنات از غایت غفلت در آن عالم بیداری یکایک بیاد نخواهند آمد پس حسرت
و تغابن چه خواهد بود که همین یاد آمدنش مایهٔ اشتعال آتش حسرت است که تا بیش

دوزخ است وهمین یاد آمدن ناکامیهای دنیا وهجر وسیما از نعمت های دنیا بدیدن حور
وقصورها و میوه های بهشت فائده وصل بعد هجران ولذت آب وطعام در گرسنگی و تشنگی
خواهد بخشید که نامش بهشت است پس عمده ترین حکمت ومصلحت الهی در غفلتهای این
عالم خواب و هوشیاریهای آن عالم بیداری صحیح تر اینست که لذت آب و طعام در گرسنگی
و تشنگی است چنانکه قدر وصل بعد هجران وقدر صحت بعد بیماری وقدر عافیت بعد مصیبت
است پس در گرسنگی و تشنگی در صورت نایابی می باشد که در صورت یاب بودن بسیری
همین آب سرد در سرما ظاهر است و در حالت نایابی قدرش در گرما با هر آنچنان بیقدری
وصل معشوق در حالت امتداد مدت وصل ظاهر که از صورت و قرب زن نفرت میشود
حتی که مجنون هم لیلی را بعد امتداد مدت وصل پس از سه سال بعد نکاح طلاق داده بود
که در مدت وصل شب و روز سه ساله آنقدر سیری شده بود که نوبت بطلاقش رسید
لیکن بعد طلاق نکاح لیلی با دگری شد و از مجنون افتراق و جدائی قطعی واقع شد باز بهان
عشق سابق بسبب نایابی هیجان جوش زد که کار به دیوانگی و بادیه گردی کشید اینهمه
بادیه پیمائی او و جنون او چنانکه معروف است بعد طلاق لیلی واقع شده است که آخر کار
بکمال سعی و کوشش های ابوعتیق فرزند خلف حضرت صدیق اکبر رضی الله عنهما بکمال
تعقدات و حسن تدابیر حضرت امام حسن علیه السلام از شوهر ثانی طلاق یافته بار دیگر
بنکاح مجنون در آمد هرچند این روایت صحیحه خلاف مثنویات متعارفه است مگر صحیح
همین است که یکی از شعرای متاخرین که تخلص ناصر است از تاریخ معتبر مصری بحسن
نظر صحت روایت با وجود بودن مثنویات کثیره از استادان سابق خوش نظم
کرده است و وجه نبودن این روایت صحیحه در مثنویات استادان عیان می [illegible]

کرده‌اند مثنویات نظر بر بیان شورش های عشق بوده است نه اظهار تاریخ و الی چنانکه
مثنوی زلیخای جامی که آنچه از عجائب قدرتهای الهی صورت ملاقات پدر و سجده کردن
و مصالحه و عفو و استغفار برادران و شناسائی همدیگر میان برادران و اتهام دزدی
به برادر حقیقی یافتن پیمانهٔ زرین که تصریح و تفصیل تمام در سورهٔ یوسف در قصص قرآن
هیچ ازین مضامین در زلیخای جامی منظوم نموده است بخلاف این حکایات
شورش و بیقراریهای زلیخا که در کلام الله نبوده است محض مبالغهٔ شاعرانه و فقره
بوده است که محتاج بیان نیست از اینجا است که حال همه مثنویات عاشقانه و مثل
لیلی و مجنون هم برین نمط توان دانست که عاشقان و شاعران را تحقیقات کار
نه بر آوازه و ولا بستی کنند؟ آمدم بر اصل سخن حاصل که بدون درد هجران قدر
وصل ننموده است کسی قیمت تندرستی نشناخته که تیمار بیماری (?) ... کشیده
پس هر نعمت و دولت این دنیای فانی که زوالش در پی است بسبب کثرت و
اندک استعداد عارضی او قدر لذتش در دل نمی ماند که مستلزم عادت میشود و کیفیت که
نعمتها و لذتهای آن عالم جاودانی که هرگز هیچ زوال ندارند بسبب در بهشت کثرت و افراط
هر نعمت که تصور کرده آید ظاهر بود و دوام آن نیز یقینی پس اگر از آن سیری و تسکین نشد
این هم مرض و کمال مصیبت و بلا است که چون مرض جوع البقر و استسقا با هر آب و طعام
سیر نشدن نعمتهای مصیبت و آزار است و شان بهشت آنست که در وی هیچگونه بلائی
و آزاری نباشد که گفته اند بهشت آنجا که آزاری نباشد کسی را با کسی کاری نباشد
لاجرم سیری و تسکین از آن نعمتها بهر نمط ضروری باشد که از لوازم بهشت است و در صورت
سیری آن لذت و قدر آب و طعام که در گرسنگی و تشنگی است و لذت وصل

بعد هجران کجا که عادت و سیری است که از مزید عادت در ادویات و سمیات و مسکرات
بر طبایع عادت پذیر تاثیر باقی نمی ماند که دوا هم از کثرت و مداومت غذا میشود و فایده
دوا کمتر می بخشد فکیف کان کذا لیس از اینجا فواید فراموشی و غفلتهای اینعالم غفلت که
هیچ از آن عالم بیداری یاد نمی آید و هم فواید بیداریهای آن عالم بیداری که یک یک
از حالات و معاملات و تجربات این عالم بیاد خواهد آمد بدیده دل توان دید و بخشید و فهمید
آری در آن عالم بیداری که یکیک از مصائب و تکالیف و گرسنگی و تشنگی و تهیدستی و محتاجی
و صدمات درد هجران و بیماریها و هرگونه مصائب و آلام این دار المحن و البلیات که طاهر
و باهر اند و هیچ فرد بشر در هیچ حال بقدر حال خودش از آن خالی نبوده است هر دم یاد
و یکیک بدیده دل پیش نظر خواهند بود خصوصاً هنگام دیدن هرگونه نعمای حاصله بهشت
بیاد خواهند آمد که این همان نعمت ها است که در دنیا بحسرت آن می مردیم و نمییافتیم پس
این یاد آمدن لامحاله فایده لذت وصل بعد هجران و آب و طعام و رجوع بعطش خواهد بخشید
که میفرماید كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ یعنی بخورید و
بیاشامید خوشگوار با مزه بعوض آن نعمت های دنیا که نیافته بودید در ایام خالیه دنیا و بحسرت
گذرانیده بودید العمر خود در دنیا و این یاد آمدن هر نعمت دنیا از آن آیه کریمه ثابت است
که بالا مرقوم است یعنی قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ الخ همچنان بمقابل این ملاحظه
در کار است که اگر شمه هم از لذتهای آن عالم ارواح در اینعالم غفلت بیاد آید یکساعت هم زندگی
دنیا وبال جان شود و هرگز بر هیچ چیز از نعمت های دنیا دل نه نشیند و این همه کار و بار عالم
غفلت برهم خورد و کسانی را که اندکی یاد آمده است بیشتر حال ترک و تجرید آنها بجا مشهود شد
که الستا از ازل همچنانشان بگوش * بفریاد قالوا بلی در خروش * مرتبه یاد آن عالم

الیس بلند است کسانیکه بگوش یقین شنیده اند گفته اند ۵ ما مقیمان کوی دلداریم
رخ بدنیا و دین نمی آریم ۞ پس مصلحت غفلتهای اینعالم غفلت و هوشیاری های
انعالم بیداری از همین جا توان دید و نظیر این که چشم هر یک نظر می آید پیشتر بیان کرده شد
که در همین زندگانی دنیا دیده می شود یعنی خوابهائی که در دنیا هنگام خفتن می بینیم
تماماً تر یاد اند که بیان میکنیم و تعبیرات می جوییم و کارهائی که در بیداری دنیا میکنیم هرگز در حالت
خفتن و خواب دیدن بیاد نمی آید حتی که عزیزان اقربا و فرزندان و دوستان را پس از مردن
انها بخواب می بینیم و پنداریم بخواب بیداریم و مکالمه با ایشان میکنیم و اینقدر در انعالم خواب
بیاد نمی آید که این کس وفات یافته بود و ما بدستهای خود قبرش کنده ایم اکنون چگونه زنده
بدست و نشسته سخنان میکند در عالم زندگی هر چند از حالات ولادت و رضاعت تا دوران
وا ایکان بیاد میداشته که تو چنین و چنان حال داشتی مگر من هر چند [illegible] ایشان
یکیک را تصدیق و یقین میکنیم لیکن ممکن نیست که مثل [illegible] زمانه ادراک آن همین [illegible]
هم بیاد تواند آمد پس این ناشی عالم غفلت که صحیح و خطا هر معاینه هر فرد بشر است همه [illegible]
معاملات جزو کل که در اینعالم غفلت بیاد وهای هم یاد نمی آیند در انعالم بیداری خود بخود بیاد
خواهند آمد که عالم بیداریست پس در اینعالم غفلت اینقدر هم بیداری هرگز باختیار خود
نبوده است که بعض هوشیاران کامل و حکمای الهی سابق را از جانب الله حاصل بود که آن هو
هوشیاری کامل مایه هیچی اینعالم غفلت است چنانکه بالا بشرح و بسط تمام شرح داده شد از اینجا
که در شرع هم همچو هوشیاری حکم نبوده است که تکلیف ما لا یطاق است باراده و اختیار خود
که لا یکلف الله نفسا الا وسعها آمده است بقدر طاقت بشری البته حکم ا
در انهم هر گونه آسانیها و عذرات مسموعست که یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر

پس همین قدر بیداری را که در عالم غفلت باختیار و امکان بشر ممکن است شریعت نام است
برای همین انبیاء و اجرای احکام شریعت پیدا کنندست و چهار انبیاء در عالم خواب آمده
و علمای راسخون فی العلم را انتهائی نیست پس هم اگر بقدر امکان و اختیار خود بیدار نشویم
و بقدر در عالم غفلت بیهوش باشیم که بدون توبه از جهان رویم تا در آن عالم بیداری
تعبیرات همچو خوابهای خطرناک خود ظاهر است لاجرم در عالم جنان نیست باید هم گروه
خوابهای درست و نیک دیده در آن عالم از تعبیرات نیک بهره مند شویم چنانکه در عالم دنیا
اگر خوابهای نیک می بینیم از برکات و ثمرات و تعبیرات آن در همین عالم بعد بیداری بهره مند
میشویم چنانکه بالا تصحیح تمام مذکور شد پس در عالم غفلت این بیداری ظاهر را که شریعت
نام است همین تمام شریعت را از عبادات و اعمال اگر بحکم شارع درست بجا آورد و اسرار آن
خدا است که باطنش را از ظاهر بیدار کند که وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
سیر باید که برای طهارت ظاهر و باطنت نیز فرق کند ظاهر پس طهارت ظاهر از شریعت
نام است طریقش از غسل و وضو و استنجا وغیره که در کتب فقه و رسایل مختصره نظم و نثر اردو
و فارسی متعارف است محتاج بیان نمود است شریعت بمنزله لفظ و عبارت است و باطن شریعت
را طریقت نام است صورت طهارت و غسل باطن از توبه و استغفار و تقوی و پرهیزگاری است
که اندکی از فواید توبه و استغفار بالا مذکور شد و طریق و دعا غسل باطن که هرگز خیال توبه شکنی
بخاطر نه آید و بنای توبه را باطل نکند در کتاب تطهیر الاسلام نشان داده شد و باطن طریقت
را حقیقت نام است و باطن حقیقت را که حقیقت حقیقت است معرفت نام است که شرح
این هر چهار اندکی در کتاب مشاهده آتی که از ضمیمه تطهیر الاسلام است از جا معاینه
بر آورده اند پس شریعت بمنزله لفظ و طریقت بمنزله معنی و حقیقت بمنزله مدعا و معرفت بمنزله

پس ابتدا است مقام شریعت یقین است و مقام طریقت علم الیقین و مقام حقیقت عین الیقین
و مقام معرفت حق الیقین است که عقل و علم را در اینجا بار نیست که گفته اند ؎ این عجب آیی
که در پیش آمده است ٭ عقل مفلس علم درویش آمده است ٭ زیرا که ؎ عقل انسانی همه
خطا است ٭ آنچه در عقل ناید آن خدا است ٭ چنانکه کار افتاده شیراز گفته که ؎ وگر مرکب
عقل را پویه نیست ٭ عنانش بگیر و تحیر که الست ٭ پس شریعت عالم ناسوت است که یقین در اینجا
در کار و طریقت عالم ملکوت است در اینجا کار العلم الیقین است و حقیقت مقام جبروت که مرتبه
عین الیقین است و معرفت عالم لاهوت است که عین عین الیقین مقام عشق و محبت است که
کار افتاده شیراز اشاره بهمین مقام کرده است ؎ از اینجا ببال محبت پری ٭ و فرق میان
عشق و محبت دراز است که اندکی بقدر مساعدت وقت و امداد روح الارواح از خامهٔ
این سیه نامه در کتاب تطهیر الاسلام بر آورده اند شرح این بس دراز است این رسالهٔ مختصر
به بیان آن بر نمی تابد اندکی از مرتبه و ماهیت و مقام عقل و عشق در کتابیکه نامش عقل و
عشق است و نیز شان مرتبه محبت که از مقام عشق بالاتر است در کتاب دستور المحبت از رو
آیات قرانی بلطف تمام ازین خامه بر آورده اند فلینظر ثمّه پس بدانکه ابتدای بنای کار ظاهر
در عالم ظاهر بر شریعت ظاهر است و بر همین کار هر نفس بشر مامور است و هرگز معاف و معذور
نبوده است مگر بعذرات شرعی که قضا و کفاره آن آمده اِن کُنتُم مَرِیضاً اَو عَلیٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ
مِن اَیَّامٍ اُخَر ملسینه اعذر نابینا و شکسته پا و مریض هم بقدر احوالهم قبول است و زیاده از حد
طاقت تکلیف نبوده است که پیغمبر میفرماید لَیسَ عَلَی الاَعمیٰ حَرَجٌ وَّلا عَلَی الاَعرَجِ حَرَجٌ
وَّلا عَلَی المَرِیضِ حَرَجٌ پس هرگاه که این بنای شریعت موافق کتاب و سنت درست شد
کار انسان تا همین جا است و بهمین مامور مخلوق است و همه انبیا و کتب آسمانی همین

احکام شریعت نازل اند چون در مقام شریعت قایم و مستقل شده مرتبهٔ ایمان را که مراد
از گرویدگی و محبت است بتکمیل رسانید بمقامات بالاتر که حقیقت و محبت است رسانید
کار اوست که میفرماید إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ
وُدًّا ۝ ازینجاست که سه مصرع در شعر کار افتاده نیز ازین نمط ضم کرده شده اختیاری
محبت او نیست ؛ تا که خود جذبه از آن سو نیست ؛ آدمی را مجال و قابو نیست ؛ این
سعادت بزور بازو نیست ؛ تا نبخشد خدای بخشنده ؛ پس کار انسان بقدر اختیار در مقامات
شریعت است تا امکان خود دست از طلب نکشد حاصل شدن مطلوب باختیار مطلوب
است که مصرعها چسپانیده شده ؛ خون دل در ره طلب خوردن ؛ به که از نا امیدی
افسردن ؛ دل نباید درین ره آزردن ؛ گر نشاید بدوست ره بردن ؛ شرط یاریست
در طلب مردن ؛ پس مثال دیگر در مقام شریعت اینست که هرگاه در طعام هر گونه مصالح
و نمک و روغن و نخود و غیره حسب دستور درست است کار طباخ تا همین جا است همین را شریعت
تام است در صورت درستی این کار طباخ درستی ذایقه هم یقینی است این ذایقه را طریقت
و حقیقت نام است درینجا نکتهٔ باریک کار افتادگان چنان یافته اند که همین طعام را اگر بادستی
همه مصالح طباخ به بدلی بدنیت تصرف و تغلب نجست هرگز ذایقهٔ این بآن نمیرسد که
زن منکوحه خانه بکمال محبت در آب و نمک از دست خود می پزد این نکته امتحان رسیده
را هر که خواهد بجای خود امتحان کرده گیرد پس کار ظاهر شریعت همین کار ظاهر است
و کار باطن شریعت کار دل است که نامش محبت است پس عبادت بمحبت در کار است
نه بطور عادت آبائی و رسم پدری که گفته شده این طاعت من که عادت آبائی است
؛ رسم پدری بود عبادت نبود ؛ گر از طمع بهشت طاعت کردم ؛ این خود غرض

طاعت نبود ❊ ور خوف سقر سبب بود طاعت را ❊ جبری حرکت بود ارادت نبود ❊ زین خوف طمع اگر بود مزد دریست ❊ گو مزد بود ولی محبت نبود ❊ در خوف حجاب و طمع دیدار است ❊ البته بجز کمال غفلت نبود ❊ آن خوف و طمع که خوانده در قرآن ❊ اینست مراد باز جنت نبود ❊ ازینجاست که سفر باید وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ پس این آتش عشق و محبت را در پردهٔ شریعت پنهان کردن از ضروریات اینعالم غفلت است و اگر درین پردهٔ شریعت ضبط کردن نتوانسته تا مثل منصور و شمس تبریز از احکام شریعت مرفوع القلم شده ازین عالم غفلت بدر جسته یا مبتلا شد و بر سر تازیانهٔ شریعت تادیب یافت که حکایات آنها معروف اند پس اگر هر فرد بشر همین هوشیاری باطن کلیتاً باشد تا همه کارخانهٔ اینعالم غفلت برهم خورد ازینجاست که هوشیاران دانا هم برعایت حفظ اینعالم غفلت درین پردهٔ شریعت دیده و دانسته غافلانه بتغافل بسر برده اند و قول فیصل درینمقام از مضمون این قطعه موزون توان فهمید که گفته شد قطعه در بیان طریق بسر بردن درین عالم غفلت ۵

قناعت کن فقط بر شرع گر دنیا و دین خواهی ❊ که اهل الجنة بلهٔ عبارت از همین باشد

وگر چیزی دگر خواهی بیا در عالم دیگر ❊ که آنجا عشق در کار است عاقل چنین باشد

جنان هم یک مکان باشد برو دل بستگی تا کی ❊ بود اهل خدا عاقل که مشتاق مکین باشد

اگرچه عقل و حکم شرع ساقط می شود از وی ❊ که عقل شرع ظاهر بین و عشقش دوربین باشد

یقین علم الیقین عین الیقین شد انتهائی او ❊ مقام عشق زین برتر بود حق الیقین باشد

چو عاشق گم درو شد پس که شارع حکم فرماید ❊ بجز یا هو و یا من هو نه آن باشد نه این باشد

بود در شرع هم تکلیف تا باشد خودی باقی ❊ خودی هم چون درو گم شد چه تکلیف اندرین باشد

اسیر غفلت

ولیکن در حجاب شرع اینجا پرده می باید
ز جای شرع گر بیرون قدم زد دام ابلیس است
شهید الّی که بر تکبیست از بعضو و آواذنی
که عشق از دل تعلق دارد و ظاهر ادب باید
بظاهر شرع می باید که بر ظاهر بود حکمش
و قهر شرع فعل در ظاهر در آنجا شرط شد لیکن
حقیقت سر او باشد بود کتمان او واجب
چو فانی گشت و عقلش رفت مرفوع القلم باشد
غرض دانستنی باید چو نادانان بسر بردن
که باشد هم کسی سوی فی هذا اعمی
چنین نادان که شاید هر طاعت و حیوان باشد
ز اهل الجنة بلکه همین نادان بود مقصود
ظهور این عالم غفلت بظاهر غفلت مقصود است

که این ره پر خطرناک است و شیطان در کمین باشد
مغرور اینجا فریب نفس زندیقی همین باشد
در اینجا خود همین مسلک راه شرع دین باشد
که راه تسلیم محبوب رب العالمین باشد
بباطن در حقیقت باش سالک شرع همین باشد
وَإِنْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللهُ اندرین باشد
برای ستر او این پرده شرع متین باشد
پس از فانی چه باقی ماند در شرع مبین باشد
ز آن نادان که باطن هم بغفلت همچنین باشد
چو شد فی هذا اعمی یعنی بالیقین باشد
که اعمی از دیدار اله العالمین باشد
ز آن احمق معاذ الله که از بئس القرین باشد
بظاهر غافل و هشیار باطن اندرین باشد

پس اکنون توان دانست که صنعت و کیفیت و حکمت و مصلحت این عالم خواب و طریق ماندن و بودن و بسر بردن درین عالم غفلت بهمین نمط در اتباع شریعت محمدی است و آنکه تمثیل نسبت طعام بالامر قوم است که هرگاه همه مصالح و آب و نمک و آتش درست یافت بدرستی ذائقه امید است و اگر همه مصالح آب و نمک درست باشد یا کم زیاده شود و یا احتراق شد یا خام ماند همه ذائقه ناقص شد هرگاه ذائقه درست نشد با همه صنعت و درستی مصالحه و آب و نمک رایگان است بلکه در حق خطرناک هم حساب

طعام است که فویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون کما اتی حره
اشاره از همین مقام است پس درین طعام شریعت که عبادت ظاهر است آتش محبت
درکار است نه طمع بهشت و خوف دوزخ که آن ضرور نیست نه به اکراه و کسل و کاهلی
و بیدلی که آن ذات غنی همچو عبادت پروا ندارد که میفرماید و اذا قاموا الی الصلوة
قاموا کسالی مذبذبین بین ذلک لا الی هؤلاء ولا الی هؤلاء لاجرم
لاجرم همین محبت مغز جان عین ایمان است که میفرماید والذین امنوا اشد
حبا لله همین آتش محبت هرگاه تیز شده از حد اعتدال درگذشته احتراق پیدا کرد
نامش عشق است چون عشق آید همه طعام شریعت محترق شده از ذائقه اعتدال بدر شده
و کارش تجرد کشید که دران حال از پرده شریعت برآمده از روزنه عقل جدا افتاده باشد
بر هیچ این عالم غفلت و شریعت نشود لاجرم این را داخل مرض نوشته اند و فسادات
و لغزشات این بسیار است که دام ابلیس است درینجا فریبهای نفس بسیار چنان که
در قطعه مرقومه بالا نوشته شده ع زحد شرع گر بیرون قدم زد دام ابلیس است ۞ سخن در
اینجا فریب نفس زندقی همین باشد ۞ پس رساننده بمنزل مقصود محبت است نه عشق
است که مفهوم میشود یحبهم و یحبونه والذین امنوا اشد حبا لله
از مقام خبر میدهد که گفته شد از مثنوی منظومه ع ز محبت بنای عالم کرد ۞ ز محبت
خلق آدم کرد ۞ ز محبت بود لیا را دو ۞ و یحبهم کتب الله ۞ این محبت که
شان معرفت است ۞ کنت کنزا ۞ دلیل این صفت است ۞ کس نشد از محبتش
آگاه ۞ جز حبیب خدا رسول الله ۞ ذات پاکش محبت مطلق ۞ مظهری باشد از
محبت حق ۞ شد چو محبت ازینش ۞ زان حبیب خدا بود لقبش ۞ زاده الله

فی محبته خصص الله فی مودته ط المختصر که شان محبت بس بلند است وکتاب
اسرار المحبت واسرار الحکمت واسرار العشق بسطے تمام یافته این مجال المختصر تصریح آن
برنمی تابد آخرکار منعم جان چنان بر دل کشادند که فور محبت را عشق نام نموده است
بلکه عشق ومحبت باہم متضاد ومتناقض اند صفت محبت دگر است وشان عشق دگر که
عکس آنست این را خلّت گویند کمال عقل وشریعت با محبت شریک است واز عشق
از اول منزل جدا است پس فرق میان عشق ومحبت از ہمین جا پیدا است ہرگاه عشق
آمد آداب احکام شریعت را خلل نماند ومحبت عین اتباع شریعت است وشریعت عین
عقل است پس اگر محبت درکار است تبعیت شریعت ضرور است که منیر باید قل ان کنتم
تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله ط پس از ہمین جا توان دانست
که عشق با محبت در حالت واحد جمع نتوانند شد که جمع ضدین محال است وشرح این بس
دراز است که بقدر امداد روح الارواح در کتاب تطهیر الاسلام صورت فرق میان عشق ومحبت
واضح تر ظاهر شده است من اراد الاطلاع علیه فلیرجع الیه اینکه عالم غفلت
را قیدخانه مومن وجنت کافر گفته اند که در خبر آمده است الدنیا سجن المومنین
وجنة الکافرین در استکشاف این نکته باریک بسا دل درگرو ماند وکار بجائے
نرسید یعنی مومن اگرچه فاسق وگنهگار باشد مگر بمقابله کفر البته ایمان را شرف بسیار است
باز چرا باہمه شرف ایمان استحقاق سجن در ینعالم بہم رسانیده وکافر را باہمه کفر وشرک اگر خیرات
حسنات وخیرات وصدقات بعمل آورده باشد بر دولت ایمان چگونه ترجیح تواند یافت
را باہمه کفر وشرک دنیا برای او جنت نقد گردید ومومن را باہمه ایمان واسلام سجن نقد جنت
نسیه گردید که در عاقبت ہم از مواخذات اخروی اطمینان حصول جنت بوثوق نیست

وگر بالعکس باشد عکس باشد
مقید زین نمط و سجن دنیاست
مقدم فکر ایمان ای ظهیر است

تو خود بنگر ازین سر دو جهان ولی
وگر بیرون ز قید بندگی شد
که در هر دو جهان کار تو بالاست

ز قید بندگی هر کس که آمد
شکار از قفا چون شیخ صحرا است
ای عزیز چون سخن بدینجا کشید

اکنون صورت و نقشه تصویر و حلیه ای عالم غفلت نیز بدیده دل دیدنی است که سخن لنقید
بسیار بگردد ل سخن پذیر در کار نابینایان غافلان عالم خواب که بکنه حکمتش و مصلحتش نمیرسیم
آنچه خلاف فهم ناقص خود می بینیم بران انکار و اعتراض میکنیم که چرا چنین شد حال آنکه آنچه شنید
و میشود و خواهد شد همه فعل و حکمت آن حکیم مطلق عین حکمت و مصلحت است که نابینایان
غافل قصور فهم خود نمی بینیم و از نافهمیها انکار میکنیم پس صورت واقعی اینست که بصورت
موزون ادا میشود قطعه ضمیمه قطعه مبسوطه صراط المستقیم در بیان مصلحت و حکمتهای
حکیم مطلق که در چین غفلت بدیده نابینایان غافل در نمی آید

حکیم عاقل و کامل فهیم و کار شناس
بنا نمود مکانات و قصر و باغ و حصار
ز شیشه آئینه گلدسته ها و تصویرات
بهر کجا که مناسب نمود و بد و بکار
و آبگینه و آلات شیشه گر گلدان
ز فرش و کرسی و مسند مرتب و تیار
حباب شیشه بجائی و شمعدان جائی
بجای خود همه گلدسته های نادره کار
بهر طریق که اوسط نمود و مستحسن
تمام خانه بیاراست از در و دیوار
در آن مکان چو در آمد کدام نابینا
نه دید شیشه و گلدسته را و هم رفتار
چو خورد پاش بچیزی و پاش پاش شد
بگفت این چه بود ای محل براه گذار
چه نامناسب و بیموقع است این فانوس
که راه رفتن مردم شد است زین دشوار
چو باز چند قدم پیش رفت و خورد و شکست
نمود باز بیان اعتراض چند بار

غرض به کم نظری خویش کم نظر دارد
ببینه است بدینگونه حال یا مردم
کجاست چشم که بیند بدیدهٔ ادراک
چو حکمتش تو ندانی همین بدان باری
همین عقیدهٔ خود دار و اعتراض مکن
چو ما هر آنچه که از دست خویش میسازیم
پس آنکه هست چنان صانع حکیم و علیم
[illegible]
غرض که فعل تو هست انچه ای حکیم خوش
بلی ز نفس من البته قهر و ظلم بود
وما اصابک من سیئة فمن نفسک
بهیچ حال کس از رحمت تو خالی نیست
یکی بحسب تمنا و خواهش دل من
چو آن علاج که مطبوع طبع من باشد
یکی بمصلحت خود خلاف خواهش من
چو آن دوا که بود تلخ و ناگوار بدل
بجبر گر بخوراند مریض را ضرر است
ز جبر کردن تو هست جبر نقصانم
دوای خوش مزه را نام کرده ام رحمت

تمام شکوه بجا بصانعش هر بار
که حکمتش چو نفهمم بران کنم انکار
که کار صانع مطلق بنحی شود بیکار
که هست کار همان کارساز کار گذار
تمام مصلحتش دان و جبر تی بردار
بدون علت غائی نباشد آن زنهار
غضب که صنعت او را گمان بری بیکار
بسان کور مکن اعتراض ای هشیار
تمام مصلحت و خیر و حکمت است آن کار
خلاکه نفسی ازین معنی است خود اشعار
صریح تر بود از شر نفس من اشعار
مگر کنی بد و صورت ز رحمت اظهار
که زان شرور و مسرت مرا شود بسیار
خورم برغبت خاطر زبسکه هست گوار
بجبر و کره بحکم عیان کنی آثار
مگر حکیم خوراند بتلخی و اجبار
طبیب را چه ضرر گر نمی خورد بیمار
کمال رحمت تست اینکه میکنی اجبار
دوای تلخ بلا و مصیبت و آزار

غفلت
اسرار

چنانکه دیدنگر هم هردو رحمت است دوا
دوای تلخ بود بلکه نافع اند شیرین
پس آنچه نام بلا کرده ام چه تلخ دواست
وزانچه نام به رحمت بود لذیذ دواست
زغیر آن خبری داد لیکن هوا نشناسا
زبهر چه هست وزان آرزوی نفس شکیبا
خلاف نفس بنست آنچه محض رحمت است
ولی چو مصلحت آن بفهم من نآید
که طفل را چه معلم دهد بیا زینسکم
دگر کندی پی تعلیم زجر تا دیبش
اگرچه جیب معلم کمال مرحمت است
ولی چو طفل نفهمد بجای غم شاد است
اگر رسد چو بیان طفل تا بسن شعور
شود به طفل شنبه چو عقل و هوش آرد
بخواب و غفلت و بازی بسر برم همه عمر
بجز ندامت و حسرت چه میتوانم کرد
غضب که رحمت محض ترا غضب دانم
هوای نفس بنست آنچه رحمتش دانم
تمام عمر بسر می برم درین غلطی

ولی چو نفع ندانم کنم ز تلخ انکار
که آن زرای طبیبان بیک خواهش بار
که نفس را بود انکار و نفع آن بسیار
که حظ نفس بود لیک جانب اضرار
زشر اینست عیسی آن حکیم است شعار
بخیر و شر بود آن مشتبه با خبر کار
سوای مصلحت خیر نیست آن زنهار
بلا و قهر نهم نام و هم شوم بیزار
چو حسب خواهش نفس است ساز و ابشار
چو نفع آن نشناسد ازان بگیرد زار
تمام خواهش نفس است مایه اضرار
نه از منافع خود آگهی بود نه مضار
در آن زمان بشناسد که چیست نافع و ضار
منم که تا دم آخر نمی شوم هشیار
چو چشم بند شود آن زمان شوم بیدار
در آن زمان که حسرت نمی شاید کار
بجای شکر کنم شکوه تو لیل و نهار
بجای گریه نمایم مسرت بسیار
چه سود گر متنبه شوم بروز شمار